

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

TİRAN'LARA YA SÜRGÜN, YA ÖLÜM

Antik Atina'da Tiranlık ve Lider Despotizmi'nden Kurtuluş Yolu:
Siyasi Sürgün (Ostrasizm / Ostrakismos) ve Tiran Katli (Tiranside)*

Coşkun Can AKTAN¹

Prof.Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

Öz

Ostrasizm ya da başka bir isimle ostrakismos Antik Atina'da aşırı güçlenen ve tiran olmaya aday kişilerin sürgüne gönderilmesini ifade eden bir uygulamadır. Sistem, halkın demokrasiyi korumak için kurduğu bir nevi savunma mekânizmasıdır. Halk agora meydanlarında toplanarak kendileri ve demokrasi için tehlikeli olduğuna inandıkları kişilerin isimlerini ostrakalar üzerine yazarak belirli bir sayıya ulaşılması halinde tiran adaylarını 10 yılına sürgüne gönderme kararı alıyordu. Bunun tek sebebi güçlenen bazı kişilerin sonradan demokrasi uygulamasını ortadan kaldırarak kendi tiranlıklarını kurmalarının engellenmek istenmeseydi.

Antik Atina'da ostrakismos dışında tiranlardan kurtulmanın bir diğer yolu "tiranside" (tyrannicide) adı verilen uygulamaydı. Site devletlerinde yaşayanlar aşırı güçlenen tiranların demokrasi üzerindeki tehdit ve tehlikelerinden kurtulmak için anti-tiran yasaları yürürlüğe koymuşlardır. Bunun anlamı şudur; eğer bir yönetici demokrasinin geleceğini tehlikeye sokacak ölçüde aşırı güçlenmişse o

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atf (APA): Aktan, C. C., (2021), TİRAN'LARA YA SÜRGÜN, YA ÖLÜM Antik Atina'da Tiranlık ve Lider Despotizmi'nden Kurtuluş Yolu: Siyasi Sürgün (Ostrasizm / Ostrakismos) ve Tiran Katli (Tiranside), Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 13 (2): 259-300.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

tiranın katli vaciptir. Bir başka ifadeyle, tiranların öldürülmesi hem hukuki, hem de meşru bir eylemdir. Siyasi cinayeti ya da suikastı gerçekleştiren kişinin Atina adalet sisteminde yargılanması ya da cezalandırılması sözkonusu değildi.

Bu araştırma içerisinde Antik Atina'da uygulama alanı bulan ostrakismos ve tiranside konusunda giriş niteliğinde bilgiler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Atina, Ostrakizm, Ostrakismos, Tiran Katli, Tiranlık

Alan Tanımı: Kamu Yönetimi, Kamu Tercih, Siyaset Bilimi, Tarih

EXILE OR DEATH TO TYRANTS

The Path to Liberation from Tyranny and Leader Despotism in Ancient Athens:
The Ostracism / Ostrakismos and the Tyrannicide

Abstract

Ostracism, or ostracismos, is a practice in Ancient Athens that refers to the banishment of people who are potential candidates to be a tyrant. The system is a kind of defense mechanism established by the people to protect democracy. The people gathered in the squares of the agora and wrote the names of those they believed to be dangerous for themselves and democracy on the ostrakan, and decided to exile the potential tyrant candidates for 10 years if a certain number was reached.

In ancient Athens, another way to get rid of tyrants apart from ostrakismos was the practice called tyrannicide. The inhabitants of the city-states have enacted anti-tyrant laws to eliminate the threats and dangers of the potential tyrants on democracy. This means, if a ruler has become too powerful to endanger the future of democracy, the murder of that tyrant was justified. In other words, killing tyrants were both a legal and legitimate action. The person who carried out the political murder was not prosecuted or punished in the Athenian justice system.

This paper is an introductory survey that aims to explore ostracism / ostrakismos and tyrannicide in Ancient Athens.

Key Words: Ancient Athens, Ostracism, Ostrakismos, Tyrannicide, Tyranny

JEL Codes: B11, K38, K42, K49

*Baharda meşeyi, Karaağaçlı,
Yeşil yeşil sürgün verirken izle
Hepsi, şimdi darağacı olmuş ne acı,
Sanki yılan zehir kustu köküne...
Ölüm hiç kimseye aman vermiyor,
Fidan tohumdayken, biçip geçiyor.²*
Oscar Wilde

I. GİRİŞ

Tarihçiler ve siyaset bilimcileri bir yönetim şekli olarak demokrasinin ilk kez Antik Yunanlılar tarafından hayata geçirildiği konusunda hemfikirdirler. Antik Yunan medeniyetinde demokrasinin ilk uygulandığı agora meydanlarında yapılan kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan çanak-çömlekler, taşlar üzerine kazılmış yazıtlar ve sair arkeolojik bulgular bugün bizi hala şaşırtmaya devam etmektedir. Örneğin, kamusal görevlere atama yapılmasında kayırma ve kollamanın ortadan kaldırılması ve ayrıca liyakatin tesis edilmesi için basit bir taş üzerinde düşünülen ve oluşturulan kleroterion sistemi hiç şüphesiz okuyanları ve sözkonusu taş kalıntılarını görenleri şaşkına çevirmektedir. Agora kazıları sonucunda ortaya çıkarılan binlerce çanak-çömlek parçası bile Antik Atina demokrasisinin hayranlık uyandıran bir başka yüzünü görmemize imkân sağlamıştır. Atinalılar bir kişinin aşırı derece güçlendiği ve tiranlığa hevesli olduğu bir eğilimin demokrasi için tehdit ve tehlike oluşturacağını düşünerek Yunanca *ostraka* adı verilen çanak-çömlekleri bir oylama aracı olarak kullanarak tiranlığa meyilli kişileri şehir dışına sürgüne gönderme uygulamasını başlatmışlardır.

Antik Atina'da *ostrakismos* dışında tiranlardan kurtulmanın bir diğer yolu “*tiranside*” (tyrannicide) adı verilen uygulamaydı. Site devletlerinde yaşayanlar aşırı güçlenen tiranların demokrasi üzerindeki tehdit ve tehlikelerinden kurtulmak için anti-tiran yasaları yürürlüğe koymuşlardır. Bunun anlamı şudur; eğer bir yönetici demokrasinin geleceğini tehlikeye sokacak ölçüde aşırı güçlenmişse o tiranın katli vaciptir. Bir başka ifadeyle, tiranların öldürülmesi hem hukuki hem de meşru bir eylemdir. Siyasi cinayeti ya da suikastı gerçekleştiren kişinin Atina adalet sisteminde yargılanması ya da cezalandırılması sözkonusu değildir.

² Wilde O. 2017. Reading Zindanı Baladı, (Çev. O Baykara), İstanbul: Everest Yayınları.s.35.

Bu kısa araştırma içerisinde Antik Atina'da uygulama alanı bulan *ostrakismos* ve *tiranside* konusunda bilgiler sunulmaktadır. Giriş niteliğinde bilgilerden oluşan bu çalışmamızın o dönemde yazılmış eserler üzerinden çok daha kapsamlı tarihsel araştırmalara ihtiyaç gösterdiğini not etmekte yarar görüyoruz.

Önemle belirtelim ki, dünyada ilk demokrasi fikriyatının ve tecrübesinin ortaya çıktığı ve yaşandığı Antik Atina'daki çağdan yaklaşık 2500 yıl ileride olmamıza rağmen bugün hala tiranlık, zorbalık, despotizm rejimleri dünyanın birçok bölgesinde varlığını sürdürmektedir. Eskiden sosyalizm ve komünizm rejimleri içerisinde hüküm süren otoriter ve totaliter rejimler günümüzde seçime dayalı demokrasiler içerisinde devam etmektedir. Eskiden sıklıkla askeri darbelerle yönetimi ele geçiren militarist diktatörlük günümüzde yerini “*suiistimalci anayasacılık*” gibi yol ve yöntemlerle tatbik edilmeye çalışılan seçimle gelen krallık ya da diktatörlük rejimlerine bırakmıştır. Acaba bugün modern temsili demokrasilerin bir çoğunun seçimle gelen otokrasiye dönüşmüş olduğu realitesi karşısında modern tiranlığın ortadan kaldırılmasında *ostrasizm* (*ostrakismos*) uygulaması bize çözüm sunacak bir ışık verebilir mi? Acaba günümüzde dünyanın hemen her bölgesinde hâkimiyetini ve tahakkümünü sürdüren tek adam rejimlerinin sona erdirilmesinde Antik Atina'da uygulanan ostrasizm modern seçime dayalı demokrasilere bir vizyon sunabilir mi?

II. ANTİK ATİNA'DA OSTRASİZM (OSTRAKİSMOS) UYGULAMASI

Kleroterion³ sisteminin fikir babası olarak bilinen Kleisthenes, adına *ostrasizm* ya da *ostrakismos* denilen sistemin de kurucusu olarak kabul edilir. Ostrasizm, Antik Atina'da aşırı güçlenen ve tiran olmaya aday kişilerin sürgüne gönderilmesini ifade eden bir uygulamadır. Sistem, halkın demokrasiyi korumak için kurduğu bir nevi savunma mekânizmasıdır. Halk agora meydanlarında toplanarak kendileri ve demokrasi için tehlikeli olduğuna inandıkları kişilerin isimlerini ostrakalar üzerine yazarak belirli bir sayıya ulaşılması halinde tiran adaylarını 10 yıllığına sürgüne gönderme kararı alıyordu. Bunun tek sebebi güçlenen bazı kişilerin sonradan demokrasi uygulamasını ortadan kaldırarak kendi tiranlıklarını kurmalarının engellenmek istenmeseydi.⁴

Ostraka, *ostrakan*, *ostrasizm*, *ostrakismos* gibi kavramların etimolojisini de kısaca açıklamamızda yarar bulunmaktadır. *Ostraka* eski Yunan'da genellikle bir vazodan veya kil ve topraktan yapılmış kaptan kırılan bir çanak çömlek ya da taş

³ Kleroterion konusunda şu çalışmamıza müracaat edilebilir. Bkz. Aktan ve Yay, 2021.

⁴ *Ostrakismos* konusunda detaylı bilgi için bkz. Cartledge, 2006; Fordskye, 2000; Fordskye, 2005; Kagan, 1961; Ostwald, 1988; Ostwald, 1955; Raubitschek, 1951.

parçasına verilen isimdi. *Ostrakan*, ostraka'nın çoğuludur; yani kırık çanak-çömlekler anlamına gelmektedir. Ostrakalar (ostrakan) Antik Yunan'da adına *ostrasizm* denilen bir siyasi sürgün uygulamasında bir nevi oy pusulası olarak kullanılmıştır. Antik Yunan tarihi üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar *ostrasizm* ve *ostrakismos* kavramlarını eş anlamda kullanmaktadırlar.

Ostrasizm yalnızca Atina ile sınırlı değildi. *Ostrasizm*; Argos, Megara, Milet, Efes ve Sirakuza gibi diğer Yunan şehir devletlerinde uygulama alanı bulmuştur. (Rhodes 1992: 93). Sirakuza'da sözkonusu uygulama kırık çanak-çömlekler üzerine değil, zeytin yapraklarına yazıldığı için *petalismos* olarak anılmıştır.

Ostrasizm, Ostrakismos, Ostraka

Ostrasizm (Eski Yunanca: ὄστρακίζειν)

Ostrakismos (Eski Yunanca: ὄστρακισμός)

Ostraka, Ostrakon (tekil) (Eski Yunanca: ὄστρακον)

Yukarıda belirttiğimiz üzere Kleisthenes, *ostrasizm*in fikrinin yaratıcısı olarak bilinir (Kagan,1961:395). Aristoteles eserinde *ostrasizm* uygulamasının Hippias'ın kovulmasından sonra (MÖ.508) Kleisthenes'in Atina anayasasında yaptığı reformla başladığını belirtmektedir. Aristoteles *Atinalıların Devleti* adlı eserinde şöyle yazar:

“Kleisthenes, ostrakismos adı verilen, halkın oyuyla sürgüne yollama yasasını çıkarttırdı. Bu yasa tyrannosluktan yana olanlara karşı yapılmıştı. Birçokları ve bunlar arasında Ksanthippos ile Aristeides ostrakismos yasası uyarınca sürgüne yollandılar” (Aristoteles, 2019)

Kleisthenes tarafından muhtemelen 508 ya da 509 yılında yürürlüğe konulan ostrakismos yasası *“tiranlığın tekrar Atina'nın başına musallat olmasını, aşırı ölçüde sivrilen kimselerin tiran olmaya kalkışmalarını önlemek”* amacını taşıyordu (Şenel, 1970: 228).

Özetle, *ostrakismos* Antik Yunan'da bir tür siyasi sürgün cezası olarak uygulama alanı bulmuştur. *Ostrakismos* mahkûm edilen kişinin, mal ve mülklerine dokunulmaksızın sadece kendisinin on yılına şehirden sürgün edilmesi pratiğidir. Sürgüne gönderilen muhtemel tiran ya da tiran aday 10 yıl sürgünde kaldıktan sonra geri dönebiliyor ve siyasi haklarına yeniden kavuşabiliyordu.

Bugüne değin Atina agorasında ve Kerameikos'ta yapılan kazılarda yaklaşık 12.000 ostraka bulunmuştur. Arkeologların ve tarihçilerin titizlikle yaptığı çalışmalarda Hipparchos'un ilk sürgüne gönderilen tiran olduğu tespiti

yapılmaktadır. Örneğin, Kleisthenes'in yeğeni Megacles'in isminin 4647 çanak-çömlek parçası üzerinde yazılı olduğu kayıtlara işlenmiştir.⁵

Tarihçilerin yaptığı araştırmalara göre MÖ. 488 ila 416 yılları arasında yaklaşık 15'e yakın kişi "tiran" sıfatıyla sürgüne gönderilmiştir. (Tablo-1)

Tablo-1: Antik Yunan'da MÖ. 488 ila 416 Yılları Arasında Sürgüne Gönderilen Tiranlar ya da Tiran Adayları

487 Hipparchus, Charmus'un oğlu	487 Charmos'un oğlu, Hipparchos
486 Megakles, Hippokrates'un oğlu (İlk sürgün)	486 Hippokrates'in oğlu Megakles (Alopeke kabilesindi.)
485 isim bilinmiyor	485 Kratias'ın oğlu, Kallias. "Mede" olarak da bilinirdi.
484 Xanthippus, Ariphron'un oğlu	484 Ariphron'un oğlu, Xanthippos. (Cholargos kabilesindendi.)
482 Aristides, Lysimachus'un oğlu	483 Aristonymos'un oğlu Kallixenos, "Alkmaeonid" olarak bilinirdi. (Xypete kabilesindendi.)
471 Megakles, Hippokrates'un oğlu (ikinci kez sürgüne gönderildi.)	482 Lysimachos'un oğlu, Aristides. Alopeke kabilesindendi ve "Adil" adıyla tanınmıştı.
470 Themistokles, Neocles'un oğlu	471 Neokles'in oğlu, Themistokles. (Phrearrhioi kabilesindendi)
461 Kimon, Miltiades'un oğlu	461 Miltiades'in oğlu Kimon (Lakiadai kabilesindendi.)
442 Thucydides, Melesias'un oğlu	460 Kleinias'ın oğlu, Alkibiades. Skambonidai kabilesindendi ve "Yaşlı Alcibiades" olarak bilinirdi.
416 Hyperbolus, Antiphanes'un oğlu	443 Melesias'ın oğlu Thucydides. (Alopeke kabilesindendi.)
	417 Antiphanes'in oğlu Hyperbolos. (Pherthoidai kabilesindendi.)

Kaynak-1 (Sol Taraf) : Tridimas, G. (2016). Conflict, Democracy And Voter Choice: A Public Choice Analysis Of The Athenian Ostracism. Public Choice 169, 137–159.

Kaynak-2 (Sağ Taraf): Adams, John Paul, "Ostracism in Athens", Greek and Roman History, <https://www.csun.edu/~hcfl1004/ostracis.html>

1. Eski Yunan Tarihçilerinin Ostracizm Uygulamaları Üzerine Yazdıkları

Bir tür siyasi sürgün cezası olarak bilinen *ostrakismos* uygulaması hakkında bilgiler sadece ve sadece az sayıda düşünür ve tarihçinin yazdıkları ile sınırlıdır.

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Lavelle,1988; Cartledge, 2006; Fordskye, 2000; Fordskye, 2005; Kagan, 1961; Ostwald, 1988; Ostwald, 1955; Raubitschek, 1951. Not: Amerikan Klasik Araştırmalar Okulu (American School of Classical Studies) Atina Agorası'nda yaptığı kazılarda bulunan osrakonlar Atina'da Agora müzesinde sergilenmektedir.

Bkz. <http://www.agathe.gr/>

Bunlar arasında Atina ile Sparta arasında 30 yıl süren ünlü Peloponez Savaşını anlatan Antik Yunan tarihçisi ve Atinalı general Tukidides (Thucydides); MÖ. 405-346 yılları arasında yaşamış olan Yunanlı hatip ve yönetici Androtion; Antik Atina döneminin en ünlü düşünürlerinin başında gelen Aristoteles; Atina tarihi üzerine yazılı eseri (Attika) ile bilinen Philocorus; *Bibliothèque Historique* (Tarih Kütüphanesi) adlı eseriyle tanınmış Sicilya'lı Yunan tarihçi Diodorus sayılabilir. (Tablo-2) Aşağıda bu isimler ve ilave olarak Plutarkus'un eserlerinden bazı kısa alıntılar yaparak bu düşünür, tarihçi ve devlet adamlarının ostrakismos uygulamasını nasıl ele aldıklarını ortaya koymaya çalışacağız.⁶

Tablo-2: Ostrasizm (Ostrakismos) Konusunda Bilgi Sunan Başlıca Kaynaklar

Düşünür	Eseri /Referans Bilgileri
Thucydides (MÖ. 460-400)	Thucydides. The Peloponnesian War. London, J. M. Dent; New York, E. P. Dutton. 1910. Online erişim: https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0200 https://www.gutenberg.org/files/7142/7142-h/7142-h.htm
Androtion (MÖ. 405-346)	Harding, P. (ed.) Androtion And The Atthis: The Fragments Translated With Introduction And Commentary. Oxford: Clarendon Press. 1994. Online erişim: https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/androtion-e121600
Aristoteles (MÖ. 384-322)	Aristotle in 23 Volumes, Vol. 20, translated by H. Rackham. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1952. Online erişim: https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=aristot.+ath.+pol.+22 Türkçe: Aristoteles, Atinalıların Devleti, (Çev: Ari Çokona), İstanbul: T.İş Bankası Yayınları. 2019. Aristoteles, Politika, 3.b. (Çev: F. Akderin), İstanbul: Say Yayınları. 2017.
Philochorus (MÖ 340-261)	Philochorus: Atthis (fragments) Greek and Roman history 323 - 30 B.C. Online erişim: http://www.attalus.org/translate/philochorus.html

⁶ Hemen belirtelim ki, bizim burada yaptığımız açıklamaların ötesinde çok daha ciddi ve derin araştırmalar yapılması önem taşımaktadır.

Diodorus (MÖ 90-MÖ 30)	Diodorus Siculus. Diodorus of Sicily in Twelve Volumes with an English Translation by C. H. Oldfather. Vol. 4-8. Cambridge, Mass.: Harvard University Press; London: William Heinemann, Ltd. 1989 Diodori Bibliotheca Historica, Vol 1-2. Diodorus Siculus. Immanuel Bekker. Ludwig Dindorf. Friedrich Vogel. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1888-1890. Online erişim: https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0084 Ayrıca bkz: https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=ha001844353 Tam metin pdf: https://ryanfb.github.io/loebolus-data/L303.pdf
Mestrius Plutarchus (MS 46-120?)	Plutarch. Plutarch's Lives. with an English Translation by. Bernadotte Perrin. Cambridge, MA. Harvard University Press. London. William Heinemann Ltd. 1919. 7. Paralel Yaşamlar adlı eserinin bazı bölümleri Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Plutarkhos 2015. Theseus-Romulus -Paralel Hayatlar-, (çev. İ. Çokona), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
Julius Pollux (MS II. yüzyıl)	Yunan dilbilimcisi ve belagat ustası. Onomastikon başlıklı 10 ciltlik çalışması bir ansiklopedik eserdir. Pollux, J., & Hall, L. A. (1960). Onomastikon Iouliou Poludeukou =: The Onomasticon of Julius Pollux : An Introduction To Translation. Online erişim: https://archive.org/details/onomasticon01polluoft https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupname?key=Pollux%2C%20Julius%2C%20of%20Naucratis

Kaynak: Tablo tarafımızca hazırlanmıştır.

Aristoteles : Atinalıların Devleti

Antik Atina'nın en ünlü filozoflarından biri olan Aristoteles, Platon'un öğrencisi olarak Platon Akademisi'nde eğitim görmüştür. Aristoteles'in *Politika* ve özellikle *Atinalıların Devleti* adlı eserlerinde ostrakismos uygulaması konusunda bazı bilgi ve açıklamalar bulmak mümkündür.

Aristoteles *Atinalıların Devleti* adını taşıyan eserinde Atina devletinin yapısını ve işleyişini şu şekilde anlatmaktadır (Aristoteles, 2019):

“Şehrin her tarafından gelerek Aristides’in şan ve şöhretini kıskanarak ve onun bir tiran olacağını düşünerek ostrasizm cezasına çarpturdular. Ostrasizm adi bir suça yönelik bir ceza değildi, aşırı güç ve büyüklüğün tehlikelerine karşı tiran olabileceği düşünülen kişinin on yıllık sürgüne yollanması demektir. (...) Hyberbolus bu cezaya çarptırılan son kişi oldu.”

Aristoteles eserinde Peisistratos’un başlangıçta halk tarafından sevilen ve saygı duyulan bir yönetici iken daha sonra gücünü suiistimal etme meyline yöneldiğini ve tiran olma hevesine kapıldığını not etmektedir.⁷ Aristoteles *Atinalıların Devleti* adlı eserinde Peisistratos hakkında şunları yazmaktadır (Aristoteles, 2019):

“Bu yeni yasalar konulduktan dört yıl sonra, Hermokreon’un arkhonluğu yılında Beşyüzler Meclisi üyelerine bugün de etmekte oldukları yemin ilk olarak ettirildi. Bundan sonra her kabileden bir kişi olmak üzere strategoslar (yaya komutanları) seçildi; bütün ordunun başı polemarkhos idi. On bir yıl sonra Phainippos’un arkhonluğu yılında Atinalılar Marathon’da düşmanı yendiler. Aradan yeniden iki yıl daha geçince kendini güçlü gören halk Ostrakismos yasasını o zaman ilk olarak kullandı. Bu yasa sözü geçen sivrilmiş kimselere karşı duyulan güvensizlikten doğmuştu: Tyrannosluk kurduğu zaman Peisistratos’un strategos ve halk partisinin başı olduğunu daha kimse unutmamıştı. İlk olarak kendisine karşı Ostrakismos kullanılan kimse Peisistratos’un akrabalarından Kharmosoğlu Kollytoslu Hipparkhos oldu. Kleisthenes en çok onu düşünerek bu yasayı yapmıştı ve bir kolayını bulup onu sürgüne yollamak istiyordu. (...) Yine bu yıl içinde Hippokrates’in oğlu Alopeke Bucağından Megakles Ostrakismos sonunda sürgüne gönderildi. Tyrannos dostlarına karşı yapılan Ostrakismos Yasası ilk üç yıl içinde yalnızca böylelerine karşı kullanıldı.”

“Fakat dördüncü yılda çok büyüdüklerini sandıkları başka kimseleri de bu yasayla sürgüne yolladılar. Tyrannosluk yanlıları dışında kalan kimselerden önce Ostrakismos’a çarptırılan Aripbronoslu Ksanthippos oldu. (...) Yine bu sıralarda Lysimakhos’un oğlu Aristeides Ostrakismos’a çarptırılarak sürüldü. Üç yıl sonra Hypsekhides’in arkhonluğu zamanında Serhas’ın savaş yolculuğu yüzünden Ostrakismos ile sürülen herkesi Atinalılar geri çağırdılar. Bundan sonra Ostrakismos ile sürülenler,

⁷ Türkçe literatürde Peisistratos’un tiranlığı konusunu işleyen bir çalışma için bkz: Yetiş, M. 2015.

Geraistos ile Skyliasion burunları arasında oturacaklardı. Daha öteye geçen sürgünler bütün yurttaşlık hak ve şereflerini yitireceklerdi.”

“Tyrannoslar Solon'un koymuş olduğu yasalara göre iş görmedikleri için onları ortadan kaldırmış gibiydiler. Kleisthenes çokluğu kazanmak için yeni yasalar yaptı. Ostrakismos yasası bunlardan biriydi.”

Dikkat edilirse Aristoteles ostrakismos uygulamasının iktidar için mücadele eden kişiler arasındaki güç savaşının bir aracı olduğuna işaret etmektedir. Aristoteles'in *Politika* adlı eserinde de ostrakismos uygulaması hakkında bazı açıklamalar bulmak mümkündür. Aristoteles'in bu eserinde “... aşırı zenginleşme ya da halk tarafından fazla sevilme gibi durumlarda sürgüne yollama adaletsiz bir karar değildir.” Görüşünü de ifade etmektedir. Aristoteles devamla şunları yazmaktadır:

“Antisthenes'in hikâyesinde tavşanlar aslanlarla eşit olduklarını iddia ediyorlardı. Aslanlar da onlara bize pençelerinizi ve dişlerinizi gösterin diyorlardı. İşte bu insanlara yasalar yapmak isteyenlere de aynı yanıt verilebilir. Bu nedenle kendilerini yasa altına sokmak isteyen bazı demokratik devletlerde ostrakismos uygulaması geliştirilmiştir. Eşitliğe çok büyük değer verildiği için, zengin olması, halk tarafından çok sevilmesi ya da siyasi güç edinme yollarından birisini uygulaması nedeniyle bir insanın kentte aşırı derecede öne çıktığına inanırlarsa o kimseyi belli bir süreliğine sürgüne yollarlar. Bir tiran kendisine göre tehlikeli olduğuna inandığı rakibini yok ederken bu ilkeye uygun davranmaktadır (...) Bu yöntem sadece tiranlık rejiminde değil aynı zamanda oligarşi ve demokraside de uygulanmaktadır. Çünkü sürgün cezası da üstlerini biçmek ve önde gelen rakipleri sürgün etmek demektir. Ciddi rakipleri yok etmeye çalışmak sadece siyasette değil aynı zamanda dış siyasette, büyük devletlerin küçükleri yok etmek için de kullandıkları bir yöntemdir.” (Aristoteles, 2017: 112)

“Diğer sanatlarda ve bilimlerde de benzer şeyler yapılır. Bir ressam bir ayağı orantısız çizip onun simetrisini bozmak istemez. Gemi yapan kişi dümeni gereğinden büyük yapıp oranı bozamaz. Korobaşı sesi diğerlerinden daha güçlü olan bir şarkıcıya korosunda yer vermez. Bu açıdan bakıldığında zorla rakiplerini iktidardan uzaklaştıran bir yöneticinin kendi tebaasıyla arası bozulmaz, sadece yönetiminin tebaa için yararlı olması gerekecektir. Bu nedenle aşırı zenginleşme ya da halk tarafından fazla sevilme gibi durumlarda sürgüne yollama adaletsiz bir karar değildir.” (Aristoteles, 2017: 113)

Aristoteles'in *Atinalıların Devleti* ve *Politika* adlı eserinden yaptığımız bu alıntılar dikkatlice okunduğunda ostrakizmos uygulamasının iki farklı amaca hizmet edecek şekilde yürürlüğe konulduğu anlaşılmaktadır. İlki ostrakizmos'un demokrasiyi tiranlık tehlikesinden kurtarma gayesine yönelik bir pratik olduğudur. İkincisi ise ostrakizmos'un iktidarda bulunan yöneticilerin rakiplerini sürgüne göndererek kendi iktidarlarını daha da güçlendirme gayesi ve gayretidir.

Philochorus'un Ostrasizm Uygulaması Üzerine Yazdıkları

Atinalı Philochorus, MÖ 3. Yüzyılda yaşamış Yunan tarihçisidir. Atina tarihi üzerine yazılmış eseri ("*Atthides*" ya da "*Atthis*") ile bilinen Philochorus (MÖ: 340-261) bu eserinde ostrasizmin Antik Atina'da ne şekilde uygulandığını şu sözlerle açıklar:

*"Sekizinci prytany'den önce halk, ostrasizm gerekli olup olmadığı konusunda bir oylama yapardı. Kabul edilirse Agoranın kapıları açık tutularak kabilelere bağlı insanların içeriye girmelerine izin verilirdi. Atinalı yurttaşlar ellerinde üzerine isim yazdıkları ostraka'ları ters yüzü ile yere koyarlardı. Daha sonra ostrakalar tek tek sayılırdı. Eğer 6000'den az olmayacak sayıda bir isim ostrakalarda yazılı ise o takdirde o kişinin on gün içinde on yıllığına şehiri terk etmesi kendisine bildirilirdi. On yıllık süre daha sonra beş yıla indirildi. Sürgüne gönderilen kişinin mülkünden gelir elde etmesine izin verilirdi, ancak Eğriboz'un (Euboeak) kıyısındaki burun olan Geraestum'dan Atina'ya yaklaşmaması gerekiyordu. (...) Hiperbolus, tiranlığa meyilli olduğu için değil, değersiz karakteri nedeniyle sürgüne gönderilen sıradan vatandaşlardan biriydi. Ondan sonra, ostrasizm uygulaması kaldırıldı. Ostrasizm Kleisthenes'in tiranların sürgüne gönderilmesine olanak tanıyan bir yasayı kabul etmesiyle başladı."*⁸

⁸ Orijinal metin şu şekildedir: "*Ostracism takes place as follows. Before the eighth prytany, the people vote on whether it is necessary to hold an ostracism. If it is necessary, the agora is fenced in with boards, leaving ten entrances, through which the people enter in their tribes, and deposit their shards {ostraca} with the writing facing downwards. The nine archons and the council oversee the process. When the shards have been counted to determine who has the most votes (which must be not less than 6,000), then this person must, after settling his personal commitments, leave the city within ten days, for a period of ten years (this was later reduced to five years). He is allowed to receive income from his possessions, but he must not come nearer {to Athens} than Geraestum, the headland on {the coast of} Euboea." . . . Hyperbolus was the only one of the common citizens to be ostracised, because of his worthless character, not because he was suspected of aiming at tyranny. After this, the custom lapsed into disuse. It started when Cleisthenes passed a law, after he had deposed the tyrants, to enable him to expel the friends of*

Diodorus Siculus'un *Tarih Kütüphanesi* adlı eserinde “*Petalismo*” Uygulaması Hakkında Yazdıkları

Bibliotheca Historike (*Tarih Kütüphanesi*) adlı eseriyle bilinen Sicilya'lı Yunan tarihçi Diodorus Siculus'un yazdıklarında da *ostrakismos* benzeri bir uygulamanın Antik Yunan çağında bir koloni devlet olarak kurulmuş olan Siraküza'da *petalizm* adıyla uygulandığına dair açıklamalar yer almaktadır. Diodorus Siculus'un yazdıklarına göre Atinalı yöneticiler arasında güç ve yetkisini kötüye kullanarak tiran olma hevesinde olanlar vardı. Bunu engellemek için de yurttaşların bir çömlek parçası (ostrakon) üzerine tiranlık kurmayı amaçlayan kişinin adını yazması gerekiyordu. Siraküzalılar bu şekilde tahakküm kurmak isteyen kişinin adını bir zeytin yaprağına yazıyorlardı. Daha sonra yapraklar sayıldığında, yapraklar üzerinde en fazla ismi yazılı olan kişi beş yıl sürgüne gitmek zorunda kalıyordu. Siraküzalılar bu yöntemle aşırı güçlü adamların ihtirasını azaltacaklarını ve muhtemel tehlikelerden sıyrılabileceklerini düşünüyorlardı. Atinalılar bu tür yasaları *ostrasizm* olarak adlandırırken, Siraküzalılar “*petalismo*”⁹ adını kullandılar. Bu yasa Atinalılar arasında uzun süre yürürlükte kaldı, ancak daha sonra muhtelif nedenlerle uygulamaya son verildi. En güçlü ve etkili kişiler sürgüne gönderildiğinden bu uygulama Siraküzalı halk arasında korku ve tedirginliğe yol açtı. Devlet işlerinde birçok reformu gerçekleştirme gücüne sahip olanlar bu yüzden kamu işlerinde görev almak istememeye başladılar. Sonuç olarak, hizip kavgaları, kıskançlıklar, çekişmeler, dedikodu ve iftiralar gibi olumsuz sebepler dikkate alınarak Siraküzalılar fikirlerini değiştirdiler ve petalizm uygulamasını tamamen yürürlükten kaldırdılar.¹⁰

Plutarkos'un *Paralel Hayatlar* Adlı Eserinde Ostrasizm Uygulaması

Aristoteles dışında ostrasizm uygulamaları ile ilgili olarak bilinen bir başka önemli kaynak *Paralel Hayatlar* eseridir. Bu eser Antik Atina'nın en ünlü tarihçilerinden ve biyografi yazarlarından birisi olan Mestrius Plutarkos tarafından

the tyrants.” Philochorus, Atthis (fragments) Greek and Roman history 323 - 30 B.C.<http://www.attalus.org/translate/philochorus.html>

⁹ Helenistik Antik Yunan'da ostrasizm uygulaması petalizm olarak biliniyordu. “*petalismós*” uygulamasında tiranlık meyli olan kişilerin isimleri zeytin ağacının yapraklarına (“*pétalon*”) yazılıyordu ve siyasi sürgün kararı bu şekilde alınıyordu.

¹⁰ Bu bilgileri doğrudan Diodorus Siculus'un eserinden aktarıyoruz: Diodori Bibliotheca Historica, Vol 1-2. Diodorus Siculus. Immanuel Bekker. Ludwig Dindorf. Friedrich Vogel. in aedibus B. G. Teubneri. Leipzig. 1888-1890. Petalizm uygulaması konusunda bkz Stylianou, 2010; Robinson, 2000; 2006.https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/11D*.html

kaleme alınmıştır. Plutarkos (MS 46-120) *Paralel Hayatlar*¹¹ adlı eserinde o dönemde uygulanan ostrasizm hakkında bilgiler sunmaktadır. Plutarkos ostrasizm uygulaması ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

“Ostrasizm, adi suçlar için öngörülen bir ceza değildi, aşırı güç peşinde koşan Atina vatandaşlarına yönelik bir sürgün cezasıydı; ve bu cezaya çarptırılan kişi on yıl boyunca uygulanan yerleşim yerini değiştirmek zorunda kalırdı. Ve aşağılık türden rezil adamlar bu cezaya maruz kaldılar, Hyperbolos bu şekilde cezalandırılan son kişi oldu. Hyperbolos'un şu nedenle sürgüne gönderildiği söyleniyor. Alkibiades ve Nikias eyalette en büyük güce sahipti ve aralarında anlaşmazlık vardı. Halk Hyperbolos'a ostrasizm cezasını uygulamak üzereyken ve bu iki adamdan birine veya diğerine açıkça oy verecekken, bu iki kişi birbirleriyle anlaştilar, karşıt gruplarını birleştirdiler ve Hiperbolos'un sürgün cezasına çarptırılmasını sağladılar. Halk, ostrasizm uygulamasının kötüye kullanıldığı düşünerek bundan rahatsız oldu. Ve daha sonra bu ostrasizm kurumunu tamamen terk ettiler ve bu uygulamaya son verdiler.”¹²

¹¹ Plutarkos'un en ünlü tarih eseri olan *Paralel Yaşamlar* içerisinde antik Yunan ve Romalı tanınmış şahsiyetlerin yaşam hikâyeleri birbirlerine paralel olarak incelenmektedir. *Paralel Yaşamlar* adlı esere konu olan başlıca şahsiyetler şunlardır: Solon, Themistocles, Aristides, Pericles, Alcibiades, Nicias, Demosthenes, Philopoemen, Timoleon, Sirakuzalı Dion, Büyük İskender, Pyrrhus Epirudlu, Romulus, Numa Pompilius, Coriolanus, Aemilius Paullus, Tiberius Gracchus, Gaius Gracchus, Gaius Marius, Sulla, Sertorius, Lucullus, Pompey, Jül Sezar, Cicero, Mark Antony ve Marcus Junius Brutus. Bkz. Plutarch: *Lives of the noble Grecians and Romans*, edited by Arthur Hugh Clough, Online: <https://www.gutenberg.org/ebooks/674>
Plutark'ın Türkçe'ye tercüme edilen *Paralel Hayatlar* adlı eseri için bkz. Plutarkos (2015), *Theseus-Romulus -Paralel Hayatlar-*, (çev. İ. Çokona), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

¹² Plutark'ın yukarıdaki sözünün Türkçe'ye tercümesinde anlaşılabilirlik açısından bazı kısaltmalar ve düzeltmeler yapmak zorunda kaldık. Orijinal metin şu şekildedir: “Now the sentence of ostracism was not a chastisement of base practices, instead it was speciously called a humbling and docking of oppressive prestige and power; but it was really a merciful exorcism of the spirit of jealous hate, which thus vented its malignant desire to injure, not in some irreparable evil, but in a mere change of residence for ten years. And when ignoble men of the baser sort came to be subjected to this penalty it ceased to be inflicted at all, and Hyperbolos was the last to be thus ostracized. It is said that Hyperbolos was ostracized for the following reason. Alkibiades and Nikias had the greatest power in the state and were at odds. Accordingly, when the people were about to exercise the ostracism, and were clearly going to vote against one or the other of these two men, they came to terms with one another, united their opposing factions, and effected the ostracism of Hyperbolos. The people were incensed at this for they felt that the institution had been insulted and abused, and so they abandoned it utterly and put an end to it.” Bkz. Plutarch. *Plutarch's Lives*. (with an English Translation by. Bernadotte Perrin). Cambridge, MA. Harvard

2. Ostrasizm Uygulamasının İstismarı: Tiranların Rakiplerini Sürgüne Göndermeleri, Ayak Oyunları ve İftiralar

Antik Atina döneminde ve sonrasında yazılmış muhtelif eserlerde ostrasizmin demokrasiyi tiranlıktan kurtaracak bir çözüm olarak uygulandığı anlatılır. Agora kazılarında toplanan çanak-çömlekler üzerinde yazılı olan isimler gerçekten tiranlık peşinde koşan kötü adamlar mıydı? Bugün o kırık parçalar üzerinde yazılı olan isimlere bakarak onların kim olduklarını ve ne amaçladıklarını ancak ostrasizm uygulamasını kaleme alan sınırlı sayıda düşünür ve devlet yöneticisinin miras bıraktığı eserlerinden anlamaya çalışıyoruz. Thucydides, Androtion, Aristoteles, Plutarkhos, Philocorus ve Diodorus'un yazdıklarını satır satır okuduğumuzda bile tarihin gerçeklerini tüm çıplaklığıyla görebilmemiz mümkün olmayabilir. Zira, tarih ne kadar eskiye uzanırsa tarihe olan güven de o ölçüde azalır. Tarih eskidikçe tarihsel gerçekler de o kadar çarpıtılabilir. Kleisthenes'in kendi iktidarını güçlendirmek için rakiplerini siyasi sürgüne gönderecek bir sistemi inşa etmiş olması ihtimalini elbette gözden uzak tutamayız. Nitekim o dönemin tarihçileri ve konuyu yakın çağda araştıran birçok tarihçi *ostrakismos* sistemindeki bu yozlaşmayı eserlerinde dile getirmişlerdir. Fakat ne olursa olsun, Kleisthenes'in kleroterion'u gibi ostrakismos sistemi de bizim gözümüzde Antik Atina demokrasisinin muhteşem olduğunu anlamamız için fazlasıyla kıymetli bilgiler sunmaktadır.

Antik Yunan'daki demokrasi uygulamalarını kamu tercihi teorisi perspektifinden inceleyen George Tridamas ostrasizm uygulamasının yürürlüğe konulmasının Kleisthenes'in demokratik bir ideolojiden ziyade kendi özel çıkarları tarafından motive edilen rasyonel bir siyasi aktör olarak kavramsallaştırılmasıyla uyumlu olduğuna işaret etmektedir. Ona göre Kleisthenes siyasi üstünlük arayışını ve siyasi emellerini tehdit eden çatışmaları etkisiz hale getirmeyi amaçlıyordu. Büyük olasılıkla, Kleisthenes, ostrasizm uygulamasını çoğunluğun onlara destek vermemesi temelinde potansiyel tiranlardan ve siyasi düşmanlardan kurtulmanın bir yolu olarak düşündü (Tridimas, 2016:138).

Tarihçiler Antik Atina siyasetinde hizipleşme ve güç savaşlarının ostrakimos uygulamalarını teşvik ettiklerini yazmaktadırlar. Örneğin, Aristeides ile Ksanthippos (Perikles'in babası) arasındaki iktidar mücadelesi daha güçlü olanın diğerini tiran olarak suçlayarak *ostrakismos*'la mahkûm ettirmesiyle neticelendi. Aristeides'in sürgüne gönderilmesinin ardından Ksanthippos sürgüne gönderildi. Themistokles'i Kimon takip etti. Pers Savaşları'nın bitişinden sonra hizbin

başında Kimon vardı. Kimon, devasa servetini kendini destekleyecek bir halk topluluğu ağı kurmak için kullandı. “*Bir kral kadar zengin olan Kimon, yönetim masraflarını kendi servetinden karşılıyordu ve bağlı bulunduğu Lakiadon demosundan birçok kişinin geçimini üstlenmişti. Lakiadon demosundan dileyen herkes gündelik besin ihtiyaçlarını Kimon’dan karşılayabiliyordu*” (Kutlu, 2019:246-47)¹³

Önemle belirtelim ki, sözde demokrasinin despotizme ya da tiranlığa dönüşmemesi için düşünülen *ostrakismos* sistemi Antik Yunan’da maalesef zamanla siyasi rakipleri tasfiye etmenin bir aracı ya da yolu haline geldi.

Araştırmacı Kundakçı tarafından yapılan bir çalışmada yer alan şu tespitleri burada not etmekte yarar görüyoruz. Aristoteles’e dayanan bilgilere göre suçsuz yere *ostrakismos* cezasına çarptırılan ilk kişinin M.Ö. 488’de Perikles’in babası *Ksanthippos* olduğu yazılmıştır. *Aristeides*’in sürgün edilmesinin en temel nedeni olarak da siyasi rakibi *Themistokles*’in düşmanlığını kazanmış olması bahanesi gösterilmiştir. Plutarkhos’un yazılarında da yoksullardan kimsenin sürgüne gönderilmediği, genellikle soy ve saygınlık açısından üstün konumda bulunanların iktidarlarını güçlendirmek için bu uygulamayı başlattıkları yazılıdır. *Aristeides*’in sürgüne gönderilmesindeki en büyük paya sahip olan *Themistokles*’in bizzat kendisi de bir süre sonra, M.Ö. 470 civarlarında, Perslerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle, Atina’dan sürülmüştür. *Themistokles*, Herodot’un verdiği bilgidен hareketle, Atina donanmasını neredeyse iki katına çıkaran ve bu bakımdan devlete katkıları dokunmuş önemli bir politikacı olmasına karşılık; kendisini sürgün edilmekten kurtaramamıştır (Kundakçı, 2018:254-55). Atina’nın Sparta’ya karşı düzenlediği Sicilya seferinde ordunun başında olan ve Sokrates’in kendisine gösterdiği yakınlık ve dostlukla ün kazanmış *Alkibiades*’in *ostrakismos* cezasına çarptırılması da yine hizipler arası çatışma ve kavganın bir sonucu olarak yorumlanmıştır. *Ksenophon* söz konusu olayı şu şekilde izah etmektedir: (Kundakçı, 2018:256.)

“*O [Alkibiades], ‘haksız yere sürgüne gönderiliyorum’ diye kendini savunmuştu; ne çare ki o, kendisi kadar yetenekli olmayan, ancak iftira etmekte pek usta olan, devlet işlerine kendi çıkarları için karışan insanların çevirdiği dolaplara kurban gitmişti, oysa Alkibiades kendi olanakları ile kentin olanaklarını devletin lehine kullanmaktan bir an geri*

¹³ Kutlu Aristoteles ve Plutarkos’dan alıntı yapmaktadır. Bkz. (Aristoteles, 2016: 32; ayrıca bkz. Plutarkhos, 2013: 15).

kalmamıştır... Ama düşmanları, Atina'da bulunmamasından yararlanarak, onu vatanından etmişlerdi."¹⁴

Yukarıda isminden söz ettiğimiz Atinalı Aristides'in (M.Ö. 530-468) sürgüne gönderilmesi konusundaki ilginç bir hikâyeyi de burada yazmakta yarar görüyoruz. Kimi tarihçilere göre Aristides "Adil" takma adıyla bilinen dürüst, sayılan ve sevilen bir Atina vatandaşıydı. *Themistokles*, onun bu şanını ve gücünü kıskanarak Atina'dan kovulmasına ön ayak oldu. Aristides bir rivayete göre agora meydanının ara sokaklarında bir ostraka üzerine kendi ismini yazan bir vatandaş görünce ona Aristides'in böylesine büyük bir cezayı hak edecek hangi suçu işlediğini sordu. Elinde Aristides ismi yazılı ostraka parçasını tutan kişi tanımadığı Aristides'e "Kendisine Adil olarak adlandırılması için çaba gösteren bu hırslı adamın sürgüne gönderilmesini istiyorum" şeklinde cevap verdi (Nepos, 2003:107).

III. SIC SEMPER TYRANNIS: ANTİK YUNAN'DA TİRAN KATLIAMLARI VE ANTI-TİRAN YASALARI

Antik Atina'da demokrasiyi ortadan kaldıracak tiranlık eğilimlerine karşı "siyasi sürgün" (*ostrakismos*) uygulamasının dışında "siyasi cinayet" olarak ifade edilebilecek çok daha ağır bir ceza daha uygulama alanı bulmuştur. *Ostrakismos* nihayetinde kişinin canına ve malına doğrudan kast etmeyen bir siyasi sürgün uygulamasıydı. "Tiranside" (*tyrannicide*)¹⁵ olarak adlandırılan uygulama ise tiran olma peşinde koşan ya da bu eğilimde olduğu düşünülen kişilerin doğrudan hayatına kast eden bir olgudur.

"Tiranside" (*tyrannicide*)¹⁶ Antik Atina'ya özgü bir kavramdır. Helenistik Antik Yunan dönemindeki manada tiranside ya da tiran katli, demokrasi için tehdit ve tehlike oluşturabilecek, sahip olduğu gücü ve makamı kendi çıkarına kullanma

¹⁴ Orijinal kaynak: Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, (çev. C. Şentuna), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997.

¹⁵ Tiranside (*tyrannicidium*) Latince "tyrannus" (tiran) ve "cāidium" (öldürme, katil) kelimelerinden oluşan bir kelimedir. Kelime daha sonra modern İngilizce'de "tyrannicides" olarak kabul görmüştür. Kelime hem tiran katli hem de tiran katili olmak üzere anlama sahiptir. bkz. "Tyrrannicidium" in: Charlton T. Lewis and Charles Short (1879) *A Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press

¹⁶ "Tyrrannicide" kelimesinin Türkçe'de doğrudan "tiranside" olarak kullanılmasının uygun olacağını düşünüyorum. Bu çalışmada "tiranside" ve "tiran katli" kavramlarını bir arada kullanacağız.

eğiliminde olduğu düşünölen bir zorba ya da despot kişinin doğrudan öldürölmesinin ifade etmektedir.¹⁷ Tiran katli, halk gözünde kendi halkına zulüm eden bir zalimin hayatına son verilmesi demektir. “*Tiranside*” aynı zamanda bir tiranı öldüren kişi, yani “*tiran katili*” anlamında da kullanılmaktadır. Antik Atina’da MÖ 514’te Atinalı Hipparchus’u öldüren Harmodius ve Aristogeiton tarihte ilk tiransideler olarak bilinir. Tiransideler halkı zulümden kurtaran ve onların özgürlüklerine kavuşmasına imkân sağlayan cesur kimselerdi ve bu açıdan halk nazarında kahraman olarak kabul edilirdilerdi.

“*Tiranside*” (*tyrannicide*) kavramı ile benzer bir diğeri kavram “*regicide*” (*regicide*)dir.¹⁸ *Regicide*, bir hükümdarın ya da bir devlet hükümdarının kasıtlı olarak öldürölmesidir ve genellikle siyasi gücün gasp edilmesiyle ilişkilendirilir. Hemen belirtelim ki, *tiranside* kelimesi Antik Yunan’a özgü; *regicide* kavramı ise aydınlanma çağı öncesinde mutlakiyetçilik dönemine ait bir kavramdır. Suikast (*assasination*) kelimesi de devlet başkanı, hükümet başkanı, politikacı, kraliyet ailesi üyesi gibi önde gelen veya önemli bir kişinin öldürölmesini ifade eden bir kavramdır. Fakat her üç kelime arasındaki ince ayırım bize göre şu şekilde yorumlanabilir. *Tiranside*, yukarıda da belirttiğimiz gibi Antik Atina’ya özgüdür ve tiran katli demektir. *Regicide* adaletsiz bir kralın ya da monarkın öldürölmesi anlamına gelir. *Suikast* ise siyasi, askeri, mali ya da başka saiklerle bir devlet başkanı ya da siyasi liderin hayatına son verilmesidir. Suikast bir devlet istihbarat örgütü, askeri ya da gizli polis grubunun emri dolayısıyla yapılabilir.¹⁹

Antik Yunan’da tiran katli halkın ve demokrasinin yararına olduğu için hem hukuki hem de meşruiyet anlamda kabul ve onay gören bir uygulamaydı. Bir başka ifadeyle, bir tiransidenin bir tiranı öldürölmesine yasal olarak izin veriliyor ve dahası teşvik ediliyordu. Tiran katli, halkın savunma mekanizması işlevi görüyordu ve bu eylemi meşrulaştıran ve yaptırımsız kalmasını sağlayan temel gerekçe buydu. Özetle, Antik Yunan’daki tiran katli uygulamasının hem hukukilik (legalite) hem de meşruiyet (legitimacy) çerçevesine sahip olduğu söylenebilir.

¹⁷ Tiran katli konusunda başlıca şu kaynaklara müracaat edilebilir: Tiranside konusunda detaylı bilgiler için bkz. Turchetti, 2009; Brincat, 2008; Bearzot, 2007; Ford, 1985. Türkçe’de konu hakkında yazılmış tek çalışma bilebildiğimiz kadarıyla Ş. Eray Kırdım’a aittir. Bkz. Kırdım, 2020. Bu araştırmanın emek verilerek hazırlanmış takdire değer bir araştırma olduğunu burada not edelim.

¹⁸ *Regicide* sırasıyla "hükümdar" ve "katil" anlamına gelen “*regis*” ve “*cīdium*” kelimelerinin Latince köklerinden gelir.

¹⁹ Tiranside, regicide ve suikast kavramları arasındaki benzerlik ve farklılık için bkz. Turchetti, 2009; Brincat, 2008; Bearzot, 2007; Ford, 1985.

Altını önemle ve özenle çizerek ifade edelim ki, tıpkı *ostrakismos* uygulamasında olduğu gibi tiran katli uygulaması da güç ve iktidar peşinde koşan tiran adaylarının sözde demokrasiyi korumak adına yaptıkları siyasi cinayetlere dönüşmüştür. Tiranside'nin masum yüzü Antik Yunan'da pek çok demos'ta tiranlığa meyletmiş olanların öldürülmesine dair haklı bir öldürme olayı olarak kabul edilmesiydi. Karanlık yüzü ise bir tiranın gücü ve iktidarı ele geçirmek adına rakibi olarak gördüğü bir tiranın hayatına kast etmesiydi ve bu yüzden de doğrudan bir cinayet vakası olarak kabul edilebilir.

Florensa Üniversitesi öğretim üyesi Erika Bianchi bir çalışmasında *Eukrates Yasası* olarak da bilinen anti-tiran kararnamesinin bir yönüyle tiranlık kurmak isteyen kişilere karşı yürürlüğe konulmuş bir hukuksal düzenleme olduğunu not etmekte; ilave olarak sözkonusu uygulamanın Demosthenes'in yöneticiliğine karşı olan Atinalı siyasetçilerin bir sahtekârlığı ya da oyunu olduğunu yazmaktadır. Bianchi'ye göre Eukrates Yasası'nın yürürlüğe konulmasının arka planında sadece tiranlık korkusu yatmamaktadır. Ona yasanın yürürlüğe konulmasının asıl gayesi Demosthenes'in ve Areopagos Konseyi'nin iktidarını korumaya yönelik bir ayak oyunudur (Bianchi, 2005).

Antik Atina'da tiran katlini gerçekleştiren tiransideyi cezai yaptırımlardan muaf tutan, dahası tiran katliamını teşvik eden ve ödüllendiren yasalar ya da kararnameler yürürlüğe konulmuştur.²⁰ Bu konuda yürürlüğe konulan birçok yasa/kararname olmuştur.

Atinalılar, MÖ. 410 yılının Haziran ayında, Dört Yüz darbesiyle devrilen demokrasinin yeniden tesis edilmesinden hemen sonra bilinen en eski tiran öldürme yarasını (Demophantos yarası) yürürlüğe koymuşlardır. Bu yasa tüm Atinalıları Atina'da demokrasiyi yıkmaya çalışan tiranları öldürmeye davet eden bir yemin metni idi. Demophantos yarası bu yemin dilini oluştururken, Atina'nın iki ünlü tiransidesi olan Harmodios ve Aristogeiton'a özel atıfta bulundu. Halkın tıpkı Harmodios ve Aristogeiton gibi davranması ve demokrasiyi korumak için

²⁰ Antik Atina'da yürürlüğe konulan hukuki metinleri bugünkü manada “yasa” ya da “kararname” olarak adlandırmak uygun olmasa da döneme özgü şu normlar hiyerarşisini belirtmekte yarar görüyoruz. Kırdım'ın ifade ettiği üzere M.Ö. 5. yüzyılın sonundan itibaren (spesifik olarak M.Ö. 403 yılından sonra), Atinalılar kararname (*decree; psēphisma*) ve kanun (*law; nomos*) arasında keskin bir ayırım yaptılar. Kararnameler mecliste basit bir çoğunluk ile ilan edilmekteydiler. Bunlar ayrıca belirli ve tek seferlik konular üzerineydi. Örneğin, bir savaş ilanı veya bir kişiye vatandaşlık hakkı için kararnameye başvurulmaktaydı. Öte yandan yasalar, tüm Atinalıları ilgilendiren genel ve kalıcı kurallar olarak çıkarılmaktaydı. Örneğin cinayet veya hırsızlığı suç sayacak hüküm kararnameyle değil, kanunla getirilecekti. Kırdım,2020: 114.

yemin etmesi istendi ve tiran katli yürürlüğe konulan yasa metni içerisinde açık ifadelerle teşvik edildi.

M.Ö. 410 yılında yürürlüğe konulan Demophantos yasasında şu ifadeye yer verildi:

“Herhangi biri Atina’daki demokrasiyi ortadan kaldırır ya da kaldırılmasından sonra bir kamu görevini üstlenirse, halkın düşmanı olacak ve katili cezasız kalacaktır.”

ἐάν τις τῶν τυραννῶν ἐπανιστῶνται [ἐπὶ τυραννίδι] ἢ συγκαθιστῆ τῆν
τυραννίδα, ἄτιμον εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ γένος

Demophantos yasası ya da kararnamesinin yazılı olduğu dikili taş kayıptır, ancak metnin tamamı Andocides’in *On the Mysteries* adını taşıyan eserinde yer almaktadır.²¹

Demophantos yasasında tiranlık peşinde koşan kişinin hem canına kast edilerek öldürülmesi, hem de malına ve mülküne el konulması çok açık ifadelerle yer almıştır. Söz konusu yasada *“Tüm Atinalılar, böyle bir adamı öldürmek için kabileler (“tribes”) ve yerel yönetimler tarafından kurban adanarak yemin etmelidirler”* yazılıdır. Yemin metni yasa içerisinde şu şekilde yer almıştır (Kırdım, 2020:117):

“Eğer gücüm yeterse, sözüm ve eylemimle, oylarım ve ellerimle, Atina’daki demokrasiyi kim ortadan kaldırır, kaldırılmasından sonra herhangi bir kamu görevini üstlenir, tiran olmaya çalışır veya tiranlık kurulması için yardımcı olursa, onu öldüreceğim. Ve eğer birileri böyle birini öldürürse, öldüreni hem tanruların hem de ruhların gözünde kirlenmemiş olarak kabul edeceğim, çünkü o, Atinalıların bir düşmanını öldürmüştür. Öldürülen kişinin [tiranın] tüm mallarını satıp yarısını da katile vereceğim. Eğer biri böyle bir adamı öldürdükten sonra veya

²¹ Andocides. *On the Mysteries*, Minor Attic Orators in two volumes 1, Antiphon Andocides, with an English translation by K. J. Maidment, M.A. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1968.

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0018%3Aspeech%3D1>

Metin tercümesi Ş. Eray Kırdım tarafından yapılmıştır. Bkz.Kırdım, Ş. E. (2020). “Katiller Demokrasiyi Savunurken: Antik Yunan’da Tiran Katli Olgusunun Hukuki Dayanakları”, Hacettepe HFD, 10(1), 2020, 108-149.

öldürmeye çalışırken hayatını kaybederse, Harmodius ve Aristogeiton ve onların soyundan gelenlere yapıldığı gibi, hem onun hem de çocuklarının bakımını üstleneceğim.”

Tiran katli üzerine bir yemin metnini içeren bu yasadan başka Atina'nın üç farklı demos'unda üç ayrı tiran öldürme yasası daha yürürlüğe konulmuştur. Bunlardan ilki *Eretrians yasası* olarak bilinir. M.Ö. 342 yılında II. Philip, Makedon yanlısı rejimleri desteklemek amacıyla Euboea (Eğriboz) adasındaki önde gelen iki yerleşim yeri olan Eretria ve Oreos'a büyük çaplı askeri seferler yapıp, buradaki demokrasileri yıkarak yerine tiranlıklar kurmaya kalkışmıştır II. Philip'in Euboea'daki varlığı, Atina'nın güvenliğini için bir tehdit oluşturduğundan Eretrianlar, Makedonya yanlısı bu tiranlığın yıkılmasına yönelik bir yasa yürürlüğe koymuşlardır.²² MÖ. 341'de onaylanan bu yasa metninden kısa bir alıntı yapılabilir.²³

“Tiran, çocukları ve her kim tiranlığa teşebbüs ederse, tüm haklarından mahrum olacaktır. Her kim tiranın grubundan birini ya da tiranı öldürürse, eğer öldüren bir vatandaş ise, [...] sunağın yakınına onun bronz heykeli dikilecektir. Ayrıca polis'in düzenlediği tüm festivallerde önlerde bir koltuk sahibi olacak ve yaşadığı süre boyunca bakımı halk tarafından üstlenilecektir. Eğer tiranın ya da oligarşi liderinin katili ölürse, katilin çocuklarına, erkek olmaları durumunda, her birine yasal yaşa geldiklerinde yasada yazılı olan ödül verilecektir. Ve kız olmaları durumunda, her biri on dört yaşına geldiğinde çeyiz olarak bin drahmi alacaktır.” (Kırdım, 2020:119-20)

Tiran katlini teşvik eden, tiransideleri ise cezadan muaf tutan bir diğer yasa Eukrates yasasıdır. *Eukrates yasası*, 336 baharında, II. Philip'in Chaironeia savaşında mağlup edilmesinden yaklaşık iki yıl sonra ilan edilmiştir. MÖ. 338'de Makedonya Kralı II. Philip ve oğlu İskender, Yunanistan'ın merkezindeki Chaironeia'da bir savaşta Atinalıları ve diğer Yunan devletlerini yendi. Ertesi yıl (MÖ. 337/6) Atinalılar, Atina'nın demokrasilerinin geleceğine ilişkin belirsizliğini yansıtan tiranlığa karşı bir yasa çıkardılar. Atinalılar güç elde etmek isteyen

²² Ş.E. Kırdım şu açıklamayı yapmaktadır: “Eretria anti-tiran yasası, iki farklı zamanda iki farklı araştırmacının çalışmaları sonucu ortaya çıkarılmıştır ve bugün antik yasanın sadece birkaç satırının kayıp olduğu düşünülmektedir. Baumeister, 1854 yılında Eretria'nun yirmi kilometre doğusunda olan Aliveri'de anti-tiran yasanın yazılı olduğu dikili taşın bir parçasını bulmuştur. Yüz yıl kadar sonra, 1958'de Knoepfler de antik Eretria yasanının yazılı olduğu bir dikili taş bulmuş ve kendi bulduğu parça ile Baumeister'in daha önce bulduğu parçanın aslında aynı metne ait olduğunu anlamıştır”. (Kırdım, 2020:121).

²³ Metnin tamamı çalışmamızın sonunda ekler kısmında sunulmaktadır.

kişilerle işbirliğini yasaklayan ve tiranı öldürmekle suçlanan herkesin beraatını isteyen bir Atina yasası yürürlüğe koydular. Tiran katlinden kişilerin cezaya çarptırılmasını muaf tutan bu yasa önerisinde bulunan kişi Eukrates idi. Bu önerge Phrynichos arkonunda oylamaya sunuldu. Kanun, Boule (senato) ve ekklesia (meclis) girişlerine büyük bir mermer sütunu üzerine konulmuştur. Tiranlığa karşı bu Atina yasası mermer üzerine kazınmıştır. MÖ. 337 yılına ait olan bu yazıt Agora Müzesi'nde korunmaktadır.²⁴

Eukrates yasası ya da kararnamesinin tamamı bu çalışmanın Ekler bölümünde yer almaktadır. Sözkonusu metinden sadece kısa bir alıntı yapalım:

“... her hangi biri tiranlık için Demos'a karşı ayaklanırsa veya tiranlığın kurulmasına katılırsa veya Atinalıların Demos'unu veya Atina'daki demokrasiyi devirirse, kim olursa olsun bunlardan herhangi birini yapanı öldürürse suçsuz olacaktır. ... hem kendisi hem de soyu medeni haklardan mahrum edilecek ve mallarına el konulacak ve Tanrıça'ya ondalık bir pay verilecek.”²⁵

Üçüncü tiranside Troya yasasıdır ve MÖ. 280'de yürürlüğe konulduğu tahmin edilmektedir. Troya yasası büyük olasılıkla Seleukos'un Kouroupedion Savaşı'nda Lysimachos'u yenmesinden ve sonuç olarak Küçük Asya'nın büyük bir bölümünün kontrolünü ele geçirmesinden kısa bir süre sonra ilan edilmiştir. Metnin tamamı bu çalışma sonunda yer almaktadır. Metinden kısa bir alıntı yapalım:

1) Her kim bir tiranı, bir oligarşi liderini veya demokrasiyi yıkan birini öldürürse, eğer bunu yapan kişi bir vatandaş ise, ya hemen o gün ya da bir gün sonra, [yaklaşık 33 kilogram ağırlığında olan] bir talent gümüş alacak ve dēmos onun bronz bir heykelini dikecektir.

(4) Eğer askerlerden biri bir tiranı, oligarşi liderini ya da demokrasiyi yıkan birini öldürür ve ardından şehirde demokrasiyi kurarsa, bu kişi yaptıkları nedeniyle cezalandırılmayacak ve şehirden bir talent gümüş alacaktır.” (Kırdım, 2020:134)

²⁴ American School of Classical Studies.

http://www.agathe.gr/democracy/practice_of_ostracism.html

²⁵ Law against tyranny (İngilizce'den Türkçe'ye tercüme eden: Coşkun Can Aktan)

http://www.agathe.gr/democracy/marble_stele.html

1.Tiran Katlinin Haklılaştırılması ve Meşruiyeti

Tiran katli Antik Çağ'dan günümüze birçok tanınmış düşünür tarafından halkın zulümden kurtulmasına ve özgürleşmesine yapacağı katkı dolayısıyla meşru ve etik bir eylem olarak kabul edilmiş ve desteklenmiştir.²⁶ Tiran katli konusu Antik Çağ'da Romalı hukukçu Ciceron, Ortaçağ'da Salisburyli John, Thomas Aquinas ve Juan de Mariana gibi birçok din adamı tarafından da desteklenmiştir.

Salisburyli John (John of Salisbury ya da Johannes Parvus) (1120 -1180) olarak bilinen İngiliz din adamı tiranlığa karşı keskin görüşleri ile tanınan bir düşünürdür. Salisburyli John'a göre bir kişi ev ve ailesinde zorba (tiran) olabileceği gibi; dini ya da siyasi makam ve görevleri dolayısıyla da tiran olabilir. Yozlaşmış din adamları ve devlet yöneticileri eğer işi aşırı derecede zorbalığa götürürlerse tiran olarak kabul edilirler. Salisburyli John'a göre tiranlık peşinde koşan ve halkına zulüm eden bir tiranın katli vaciptir (Ağaoğulları, 2011:251-52.; Takashi, 2021; Rouse and Rouse, 1967).

Thomas Aquinas (1225-1274) "*tüm toplumun refahı için gerekliyse, bir suçluyu öldürmek caizdir.*"²⁷ "*Hatta bir tiranı öldürerek ülkesini özgürleştiren birisi övülebilir ve ödüllendirilebilir.*"²⁸ ifadeleri ile tiran katlini haklı ve meşru gören düşünürlerin başında gelir.²⁹ Yine ortaçağda İskoç tarihçi ve hümanist düşünür George Buchanan (1506-1582) kraliyet gaspına karşı direniş ideolojisi konusunda etkili yazılar kaleme aldı; tiranside ve regiside'yi haklılaştıran görüşleri İskoç Reformu sırasında geniş çapta kabul gördü (Burns, 1951; Dzelzainis, 2009). Peder Mariana olarak da bilinen İspanyol Cizvit papazı ve tarihçi Juan de Mariana (1536-1624) da tiran katliamını savunan bir başka din adamı idi. Juan de Mariana aynı zamanda 16. Yüzyılda mutlak monarşiye karşı mücadele vermek amacıyla kurulan ve *Monarkomaklar* olarak bilinen bir grubun da üyesiydi (Jinno, 2021).

²⁶ Tiran katlinin meşruiyeti ve etik yönden haklılaştırılması konusunda şu çalışmalara bakılabilir: Day, 1940; Jinno, 2021; Nederman, 1988; Wyllie, 2018; Reid, 2020. 16. Yüzyılda tiran katlini ve baskıya karşı direnme hakkını destekleyen düşünürlerin görüşlerinin güzel bir özeti için bkz. Göze, 2011.

²⁷ Orijinal metin: "*It is permissible to kill a criminal if this is necessary for the welfare of the whole community.*" Bkz. Wingfield, 1998: 296.

²⁸ Orijinal metin: "*One may even be "praised and rewarded" for being the "one who liberates his country by killing a tyrant."* Bkz. Wingfield, 1998: 287. Orijinal kaynak: St. Thomas Aquinas, Commentary On The Sentences Of Peter Lombard (H,D.44, Qu. 2) (1256), Quoted In Aquinas, Supra Note 37, At 65, N. 8.

²⁹ Ayrıntılı bir araştırma için bkz. Wyllie, 2018; Reid, 2020.

Özgürlük felsefesinin en önemli kalemlerinden biri olarak kabul edilen John Stuart Mill de “*Tiran katli... yüce bir erdemdir.*” (*Tyrannicide ... an act of exalted virtue.*) (Mill, 2009:18) diyerek eylemin etik açıdan doğru olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan ABD’nin kurucu önderlerinden John Adams “*Bir ulusun zorunlu durumlarda bir tiranı öldürme hakkında, bir hırsız asmak ya da bir pire öldürmekte olduğu gibi şüphe edilemez. Ancak halk, zorbalığa karşı her noktada korunan bir anayasa oluşturup destekleyecek bir akla, ruha ve dürüstlüğe sahip olmadıkça, bir tiranı öldürmek yalnızca daha kötüsüne yol açar.*”³⁰ sözleriyle tiran katliamına desteğini ifade etmiştir.

Hemen belirtelim ki, 16. Yüzyılda kendi halkına zulüm yapan mutlak monarkların ve tiranların katlini haklı gören ve bu uğurda mücadele eden bir fikir organizasyonu olarak monarkomakların eserlerini de titizlikle incelemek gerekir. Monarkomaklar³¹ kısaca “*mutlak monarklara karşı savaşanlar*” anlamına gelir. Monarkomakların üyeleri arasında Kalvinist düşünürler ve hukukçular vardı. François Hotman (1524-1590), Théodore de Bèze (1519-1605), Simon Goulart (1543-1628), Nicolas Barnaud (1538-1604), Hubert Languet (1518-1581), George Buchanan (1506-1582) ve Juan de Mariana (1536–1624) bu grubun başlıca üyeleriydi.³²

³⁰ Orijinal metin: “*The right of a nation to kill a tyrant, in cases of necessity, can no more be doubted, than that to hang a robber, or kill a flea. But killing one tyrant only makes way for a worse, unless the people have sense, spirit, and honesty enough to establish and support a constitution guarded at all points against tyranny;*” bkz. John Adams, “Defence of the Constitutions of Government of the United States” 1787 Works 6:130--31, 206—8
<https://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/v1ch18s17.html>

³¹ Terim aslen 1600 yılında William Barclay (1548-1608) tarafından eski Yunanca (monarchos - "hükümdar, tek hükümdar") ve ("makhomai" - "kavgatmak") anlamına gelen kelimelerinden türetilmiştir

³² Monarkomoklar konusunda bkz. Dunning, 1904.

IV. SONSÖZ: AÇ GÖZLÜ KURLARDAN NASIL KURLULACAĞIZ?

“Siyasi bir toplum kendilerine bir baş ya da başlar atayabilirler, eğer başlarındaki yöneticiler açgözlü kurlar olurlarsa, o takdirde millet çaresiz değildir; hem direnebilir, hem de sahip olduğu gücü devrettikleri yöneticileri cezalandırabilirler.” ³³

Samuel Rutherford

“... ancak sürekli aynı amaca yönelik, uzun bir yolsuzluklar ve zorbalıklar silsilesi, ulusu, mutlak bir despotizme sürüklemek niyetini açığa vurursa, o zaman böyle bir yönetimi yıkmak ve gelecekteki güvenlikleri için yeni koruyucular seçmek, o ulusun hakkı ve görevidir.” ³⁴

ABD Bağımsızlık Bildirisi, 4 Temmuz 1776

Gerçek olan şudur ki, 2500 yıllık tarihsel geçmişi olan demokrasi yerkürede insan yerleşimlerinin bulunduğu her yerde hala sorunludur ve ideal demokrasi uygulaması hala tesis edilememiştir. Tiranlık, despotizm, zorbalık gibi rejimlerin tarihin karanlık sayfalarında kaldığını kim söyleyebilir ki? Otoriter ya da totaliter rejimler sayfasının kapandığını kim iddia edebilir ki? Otokrasinin ve diktatörlüğün tamamen ortadan kalktığını ifade etmek kimi inandırabilir ki? Tiranlık³⁵ kılık değiştirmiş, güya millet iradesi ile seçilmiş kariyer siyasetçilerinin bedenlerinde kişiselleşerek (personification) otokratik liderliğe dönüşmüştür. Günümüzde birçok seçime dayalı demokrasilerde seçimi kazanan lider ve

³³ Orijinal metin: “*A political society, as by nature’s instinct they may appoint a head, or heads, to themselves, so also if their head, or heads, become ravenous wolves, the God of nature hath not left a perfect society remediless; but they may both resist, and punish the head, or heads, to whom they gave all the power that they have, for their good, not for their destruction.*” Rutherford, S. 1644. (1990) *Lex, Rex, or, The Law And The Prince: A Dispute For The Just Prerogative Of King And People*. Edinburgh: Robert Ogle and Oliver & Boyd.

<https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A57975.0001.001?view=toc>

³⁴ Orijinal metin: “*But when a long train of abuses and usurpations, pursuing invariably the same Object evinces a design to reduce them under absolute Despotism, it is their right, it is their duty, to throw off such Government, and to provide new Guards for their future security.*”

Bkz.

<https://uscode.house.gov/download/annualhistoricalarchives/pdf/OrganicLaws2006/decind.pdf>

³⁵ Tiranlığın yaygın olarak kabul edilen çağdaş anlamı, kamu gücünün zalimce uygulanmasıdır ve bir tiran, baskıcı ya da zalim hükümdar olarak tanımlanır. Tiranlık, kamu gücünün bir gruba yukarıdan yönlendirilen bir baskı aracı olarak kullanıldığı ve devlet gücünün sistematik olarak vatandaşlarının insan haklarını ihlal etmek için kullanıldığı bir siyasi sistemi ifade eder. (Walzer 1977:30).

partisinin hâkimiyeti; lider despotizmi ve onun etrafındaki oligarşik zümrenin tahakkümü söz konusudur. Askeri diktatörlük rejimleri belki eski gücü ve etkisini kaybetmiş olsa da modern seçime dayalı demokrasilerde “*tek adam rejimi*” ya da “*seçilmiş krallar*”ın hegemonyası varlığını sürdürmektedir. Özetle, bugün dünyanın hemen her bölgesinde birçok ülkede demokratikleşme dalgaları yerini otoriterleşme (authoritarianism) ya da otokratikleşme (autocratization) eğilimlerine bırakmıştır. İçinde yaşadığımız 21. Yüzyılda demokratikleşme dalgalarının otokratikleşme ile kesintiye uğraması vahim bir gelişmedir.

Modern demokrasilerde yönetimi elinde bulunduran despot ya da zorba yöneticilerin seçimle işbaşına gelmiş olmaları sorunun çözümünü fazlasıyla zorlaştırmaktadır. Seçim demokrasinin ana unsuru olarak kabul edildiği için tiranlığın sona ermesi halkın ya da milletin bir sonraki seçimlerdeki tercihine kalmaktadır. İktidarda bulunan siyasi lider ve siyasi parti yönetiminde olmasının avantajlarını en ileri biçimde istismar ve suiistimal etmek suretiyle makyavelist politikalar yürürlüğe koymakta ve muhalefetin seçilme şansını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Din-diyamet, eğitim, polis, asker, istihbarat, maliye, yargı, medya gibi kurumlar ele geçirilerek iktidarın devamına hizmet edecek şekilde kullanılmaktadır. *Siyasi gasp (political usurpation)* olarak adlandırabileceğimiz bu eğilim despotizm ya da tiranlıktan kurtulmaya imkân tanımamaktadır. Öte yandan, siyasal arz cephesindeki bu makyavelist strateji ve taktiklerin yanlış ve tehlikeli olduğunu anlayacak ve idrak edecek bir millet iradesinin bulunmaması (irrasyonelite) demokrasilerin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulmasını çok daha zorlaştırmaktadır. Fasit daire tekrarlanan seçimlerle devam etmekte, sonuçta adına ister “*demokratik despotizm*” isterse “*otokratik demokrasi*” denilsin fark etmez, kötü ve keyfi yönetim varlığını devam ettirmektedir.

Bugün modern demokrasilerde bir virüs gibi yayılmış ve yayılmakta olan bu baş belası tiranlardan kurtulmanın yolu onların tekrar tekrar seçilmelerine imkân sağlayan sisteme son vermekten geçmektedir. Bir siyasi liderin, devlet ya da hükümet başkanının aynı makamda, aynı mekânda uzun süre görevde kalmasını engelleyecek kesin bir anayasal kuralın oluşturulması gereklidir. Antik Atina’da olduğu gibi seçimle işbaşına gelmiş olan siyasi liderlerin siyasi sürgün cezasına çarptırılması gibi bir uygulamanın günümüzde kabul edilebilecek bir mantığı söz konusu değildir. Bunun yerine kariyer siyasetçilerinin tamamının (seçilmiş devlet/hükümet başkanı, siyasi parti başkanları, seçilmiş temsilciler vs.) belirli bir süre ve/veya dönem sonunda siyasi hayatlarının otomatik olarak sona ermesini sağlayacak bir anayasal kuralın yürürlüğe konulması elzem bir reformdur. “*Modern ostrasizm*” olarak adlandırabileceğimiz görev süresi sınırlaması ya da dönem sınırlaması (term limit) uygulamasına dönük bir anayasal reformun

modern demokrasileri tek adam rejimlerinden (tiranlık, despotizm, zorbalık, otokrasi, otoriterizm vs.) kurtaracak yegâne çözüm olduğuna inanıyoruz.³⁶

Antik Atina'da uygulama alanı bulan ostrasizm, bugün modern demokrasilerdeki otokratik liderliğin (tiranlığın) sona erdirilmesinde bize ufuk verecek bir fikirdir. 2500 yıl öncesinde Eski Yunan şehir devletlerindeki ostrasizm ya da ostrakismos uygulamasından bugün modern demokrasilerin alacağı dersler ve mesajlar bulunmaktadır. Mesele, bugün için elbette siyasi liderleri sürgüne göndermek (ostrasizm) ya da halka zulüm ederek binlerin hayatını yok eden modern tiranlara yönelik siyasi katliam ya da siyasi cinayetleri (*tyrannicide*) yasal ya da meşru kabul etmek değildir. Mesele, ömür boyu kariyer siyasetçiliğine soyunmuş, makyavelist yöntemlerle tek adam rejimini ihdas etmiş olan yöneticileri siyasetten kovmak ve onlardan kurtulmaktır.

Bugün modern demokrasilerde seçilmiş tiranlardan ya da krallardan kurtulmanın meşru ve hukuki yolu görev süresi sınırlaması (rotasyon) olmalıdır. Seçilmiş ve önemli makamlara atanmış olan liderlerin, temsilcilerin ve yöneticilerin görevde kalma süresinin anayasal kurallara sıkı sıkıya bağlanarak sınırlandırılması elzem bir reformdur. Modern ostrasizmden bizim anlamamız gereken bu olmalıdır. Antik Yunan'daki siyasi sürgün uygulamasının bugünkü karşılığı görev süresi sınırlamasıdır. Antik Yunan'da siyasi cinayetlerin yasalarla desteklenmesi ve kabul edilmesinin bugünkü medeni dünyada hukuk sistemi içerisinde bir karşılığı ve kabul edilebilirliği asla sözkonusu değildir. Siyasi katliam ya da siyasi cinayetlerin günümüz demokrasileri açısından karşılığı demokratik despotizme yönelik mücadelenin haklı ve meşru olarak kabul edilmesidir.

John Locke'a ve anayasacılık felsefesine ilham kaynağı olan ve özgürlük felsefesinin anıtsal eserlerinden birisi olarak kabul edilen *Lex, Rex*'i kaleme almış olan İskoçya'lı papaz Samuel Rutherford'ın gayet veciz bir şekilde ifade ettiği üzere eğer yöneticiler açgözlü kurtlar olurlarsa o zaman halkın onları kovmak hakkı doğmuş olur.

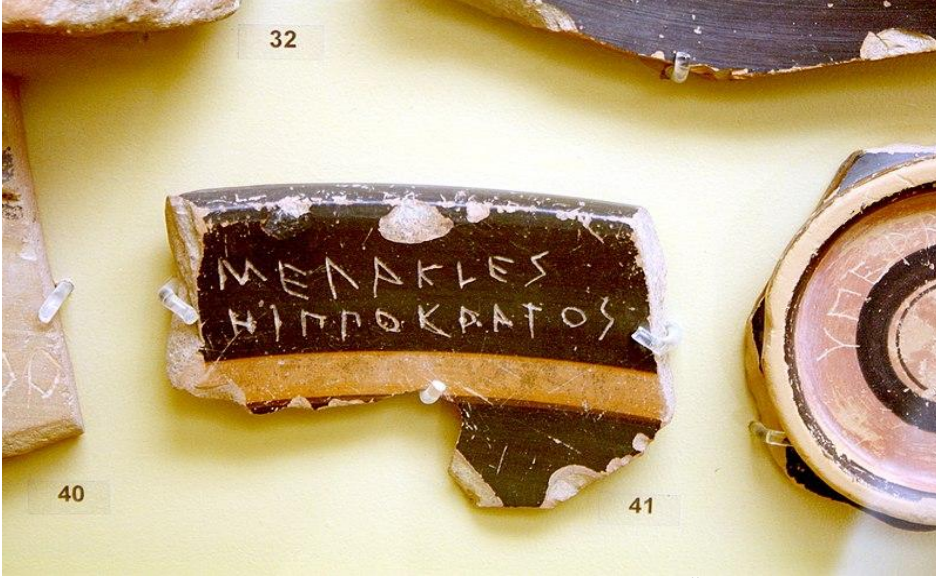
³⁶ Görev süresi sınırlaması konusunda şu editoryal çalışmamıza müracaat edilebilir: Aktan ve Ekinci, 2021.

EKLER:

Ek-1: Antik Atina Dönemine Ait Muhtelif Osraka(n)lardan Örnekler

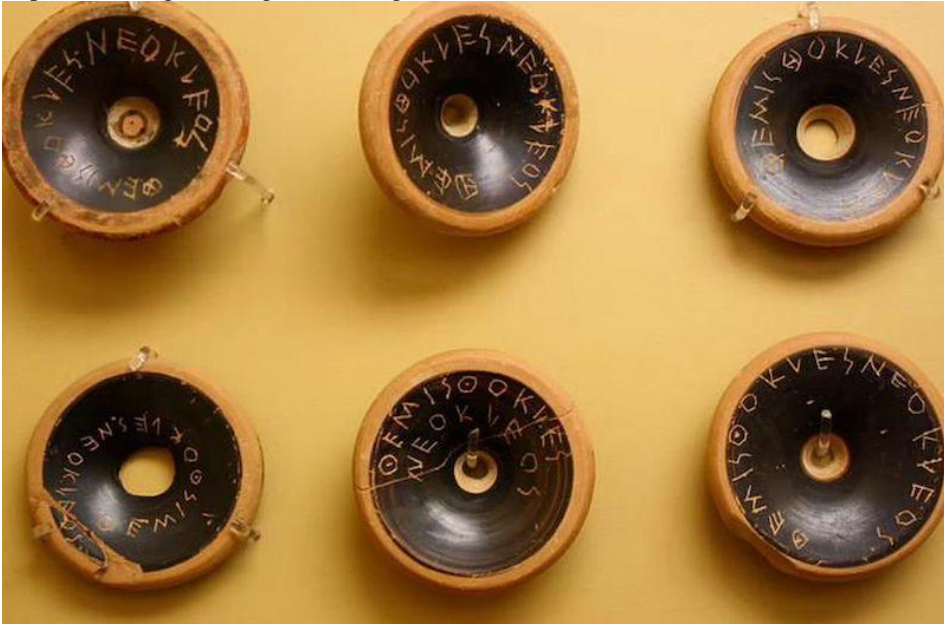
Atina devlet adamı Kimon'un adının yazılı olduğu bir ostrakon.
Ostrakon üzerinde Miltiades'in Oğlu Kimon yazılı (MÖ 486-461)
Kaynak: Agora of Athens Museum
<https://ancient-greece.org/museum/agora.html>

Hipokrat oğlu Megakles'in adının yazılı olduğu bir ostrakon (MÖ. 487)

Kaynak: Agora of Athens Museum

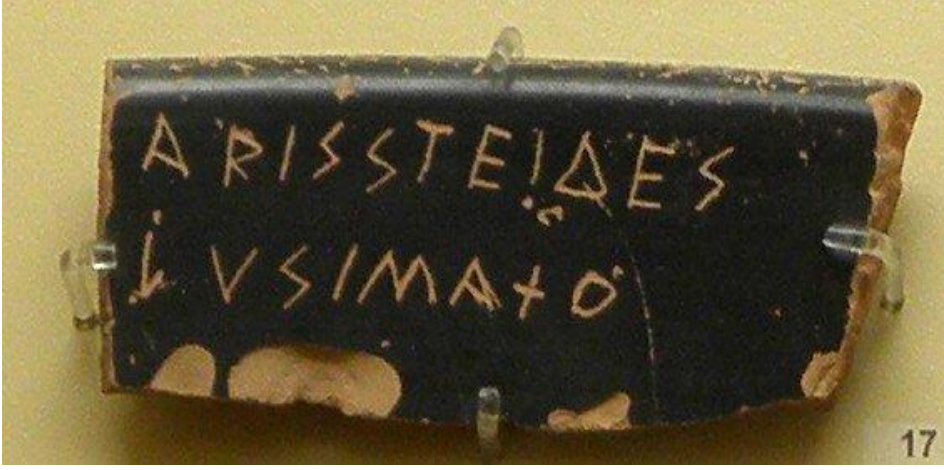
<https://ancient-greece.org/museum/agora.html>

Themistocles'in adının yazılı olduğu bir ostrakonlar, MÖ 482,

Kaynak: Agora of Athens Museum

<https://ancient-greece.org/museum/agora.html>

Lysimachos'un oğlu Aristeides'in adının yazılı olduğu bir ostrakon (MÖ 482).
Kaynak: Agora of Athens Museum
<https://ancient-greece.org/museum/agora.html>

Perikles'in adının yazılı olduğu bir ostrakon
Kaynak: Agora of Athens Museum
<https://ancient-greece.org/museum/agora.html>

Ek-2: Antik Atina Dönemine Ait Tiranside (Tiran Katli) Yasaları

Demophantos Tiranside (Tiran Katliamı) Yasası

Herhangi biri Atina'daki demokrasiyi ortadan kaldırır ya da kaldırılmasından sonra bir kamu görevini üstlenirse, halkın düşmanı olacak ve katili cezasız kalacaktır; bu kişinin mülküne el konulacak ve onda bir kısmı tanrıçaya sunulacaktır.

Böyle bir adamı öldüren veya öldürülmesini planlamaya yardım eden, kirlenmemiş ve herhangi bir günah işlememiş sayılacaktır. Tüm Atinalılar, böyle bir adamı öldürmek için kabileler ("tribes") ve yerel yönetimler tarafından kurban adanarak yemin etmelidirler. Yemin şu şekilde olacaktır: Eğer gücüm yeterse, sözüüm ve eylemimle, oylarım ve ellerimle, Atina'daki demokrasiyi kim ortadan kaldırır; kaldırılmasından sonra herhangi bir kamu görevini üstlenir, tiran olmaya çalışır veya tiranlık kurulması için yardımcı olursa, onu öldüreceğim. Ve eğer birileri böyle birini öldürürse, öldüreni hem tanrılarının hem de ruhların gözündeki kirlenmemiş olarak kabul edeceğim, çünkü o, Atinalıların bir düşmanını öldürmüştür. Öldürülen kişinin [tiranın] tüm mallarını satın yarısını da katile vereceğim. Eğer biri böyle bir adamı öldürdükten sonra veya öldürmeye çalışırken hayatını kaybederse, Harmodius ve Aristogeiton ve onların soyundan gelenlere yapıldığı gibi, hem onun hem de çocuklarının bakımını üstleneceğim.

Kaynak: Andocides. On the Mysteries, Minor Attic Orators in two volumes 1, Antiphon Andocides, with an English translation by K. J. Maidment, M.A. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1968.

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0018%3Aspeech%3D1/> / Metin Tercümesi Ş. Eray Kırdım tarafından yapılmıştır. Bkz.Kırdım, 2020.

Eretria Tiranside (Tiran Katliamı) Yasası

[...] Tiran, çocukları ve her kim tiranlığa teşebbüs ederse, tüm haklarından mahrum olacaktır. Her kim tiranın grubundan birini ya da tiranı öldürürse, eğer öldüren bir vatandaş ise, [...] sunağın yakınına onun bronz heykeli dikilecektir. Ayrıca polis'in düzenlediği tüm festivallerde önlerde bir koltuk sahibi olacak ve yaşadığı süre boyunca bakımı halk tarafından üstlenilecektir. Eğer tiranın ya da oligarşi liderinin katili ölürse, katilin çocuklarına, erkek olmaları durumunda, her birine yasal yaşa geldiklerinde yasada yazılı olan ödül verilecektir. Ve kız olmaları durumunda, her biri on dört yaşına geldiğinde çeyiz olarak bin drahmi alacaktır. (*)

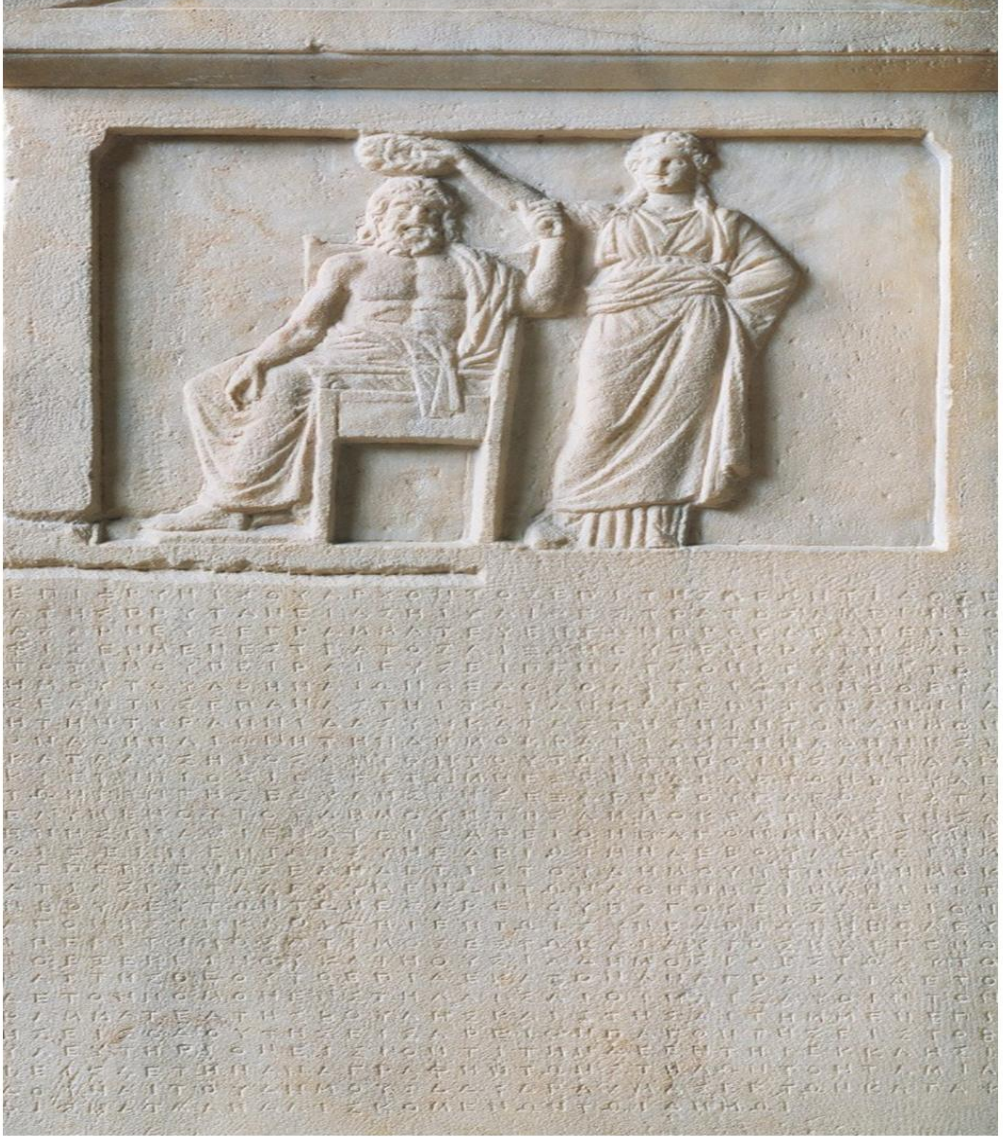
[...] Eğer biri onu ya da onun bir aile üyesini öldürürse, elleri kirlenmemiş olacaktır ve dikili taşta yazan ödülleri alacaktır. Ve bir kişinin bu önlemlere aykırı konuşması veya davranması durumunda, rahipler ve rahibeler Dionysia ve Artemisia [festivallerinde] bunları lanetleyeceklerdir ki, eşleri oğullarını taşımaları ve sürüleri ve toprakları bereketlenmesin. Eğer olur da bir erkek çocukları dünyaya gelirse, bunun onun kendi soyundan bir çocuk olmadığı kabul edilecektir; ayrıca hepsi beraber tüm hane harap olacaktır. Eğer birisi -bir yönetici veya vatandaş olsun- bütün Eretrialıların çoğunluğu tarafından atanan bir konsey veya [hükümet binası olan] prytaneia dışında bir rejimin kurulması konusunda bir taslak hazırlar, oylamaya sunar veya bu yönde bir oy kullanırsa; ve eğer birisi bir tiranlık veya oligarşi kurar ve güç kullanırsa, tüm vatandaşlar önceden bir emir olmaksızın savaşmak için kendilerinin vazifeli olduğunu kabul ederek derhal dēmos'a yardım etmeli ve meclis ile prytaneia'nın toplanmasını önleyecek olanlara karşı savaşa katılmalıdır. (**)

(*) Baumeister tarafından bulunan metnin tercümesi.

(**) Knoepfler tarafından bulunan metnin tercümesi.

Kaynak: Teegarden, D. 2020. Death to Tyrants!: Ancient Greek Democracy and the Struggle against Tyranny, Princeton University Press, Princeton, 2013. s. 61,63. Metnin tercümesi Ş. Eray Kırdım tarafından yapılmıştır. Bkz.Kırdım, 2020.

Eukrates Tiranside (Tiran Katliamı) Yasası

Kaynak: Law against tyranny
http://www.agathe.gr/democracy/marble_stele.html

Eukrates Tiranside (Tiran Katliamı) Yasası

- Ἐπὶ Φρυγίχου ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Λεωντίδος ἐν-
άτης πρυτανείας ἦι Χαιρέστρατος Ἀμεινίου
Ἀχαρνεὺς ἐγραμμάτευεν· τῶν προέδρων ἐπεψή-
φιζεν Μενέστρατος Αἰξωνεὺς· Εὐκράτης Ἀρισ-
5 τοτίμου Πειραιεὺς εἶπεν· ἀγαθῆι τύχῃ τοῦ δ-
ήμου τοῦ Ἀθηναίων· δεδόχθαι τοῖς νομοθέται-
ς· ἐάν τις ἐπαναστῆι τῶι δήμῳ ἐπὶ τυραννίδι
ἢ τὴν τυραννίδα συνκαταστήσῃ ἢ τὸν δῆμον τ-
ὸν Ἀθηναίων ἢ τὴν δημοκρατίαν τὴν Ἀθήνησιν
10 καταλύσῃ, ὃς ἂν τὸν τούτων τι ποιήσαντα ἀπο-
κτείνῃ ὅσιος ἔστω· μὴ ἐξεῖναι δὲ τῶν βουλευ-
τῶν τῶν τῆς βουλῆς τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου καταλ-
ελυμένου τοῦ δήμου ἢ τῆς δημοκρατίας τῆς Ἀθ-
ήνησιν ἀνιέναι εἰς Ἀρειον Πάγον μηδὲ συνκα-
15 θίζειν ἐν τῶι συνεδρίῳ μηδὲ βουλευεῖν μη-
δὲ περὶ ἑνός· ἐάν δέ τις τοῦ δήμου ἢ τῆς δημοκρ-
ατίας καταλελυμένων τῶν Ἀθήνησιν ἀνίηι τῶ-
ν βουλευτῶν τῶν ἐξ Ἀρείου Πάγου εἰς Ἀρειον Π-
άγον ἢ συναθίζῃ ἐν τῶι συνεδρίῳ ἢ βουλευῆ-
20 ι περὶ τινος ἄτιμος ἔστω καὶ αὐτὸς καὶ γένος
τὸ ἐξ ἐκείνου καὶ ἡ οὐσία δημοσία ἔστω αὐτοῦ
καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον· ἀναγράψαι δὲ τόν-
δε τὸν νόμον ἐν στήλαις λιθίναις δυοῖν τὸν γ-
ραμματέα τῆς βουλῆς καὶ στήσαι τὴν μὲν ἐπὶ τ-
25 ῆς εἰσόδου τῆς εἰς Ἀρειον Πάγον τῆς εἰς τὸ βο-
ουλευτήριον εἰσιόντι, τὴν δὲ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ-
ι· εἰς δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῶν στήλων τὸν ταμίαν
δοῦναι τοῦ δήμου· ΔΔ· δραχμὰς ἐκ τῶν κατὰ ψη-
φίσματα ἀναλισκομένων τῶι δήμῳ. *vacat*³.

Kaynak: Bianchi, E. 2005. "The Law Of Eukrates (336 B.C.): A «Democratic Trick»?" *Studia Historica*, Universidad de Salamanca, 23, pp.313-30.

TİRANLIĞA KARŞI YASA METNİ³⁷ Law against Tyranny

In the archonship of Phrynichos, in the ninth prytany of Leontis for which Chairestratos, son of Ameinias, of Acharnai, was secretary; Menestratos of Aixone, of the proedroi, put the question to a vote; Eukrates, son of Aristodimos, of Peiraeus, made the motion; with Good Fortune of the Demos of the Athenians, be it resolved by the Nomothetai [lawgivers]: If anyone should rise up against the Demos for tyranny or join in establishing the tyranny or overthrow the Demos of the Athenians or the democracy in Athens, whoever kills him who does any of these things shall be blameless. It shall not be permitted for anyone of the Councillors of the Council from the Areopagos [Supreme Court] - if the Demos or the democracy in Athens having been overthrown - to go up into the Areopagos or sit in the Council or deliberate about anything. If anyone of the Councillors of the Areopagos - the Demos or the democracy in Athens having been overthrown - goes up into the Areopagos or sits in the Council or deliberates about anything, both he and his progeny shall be deprived of civil rights and his substance shall be confiscated and a tenth given to the Goddess. The secretary of the Council shall inscribe this law on two stelai of stone and set one of them by the entrance into the Areopagos, that entrance, namely, near where one goes into the Bouleuterion, and the other in the Ekklesia. For the inscribing of the stelai the treasurer of the Demos shall give 20 drachmas from the moneys expendable by the Demos according to decrees.

Kaynak: Law against tyranny

http://www.agathe.gr/democracy/marble_stele.html

³⁷ 3 Mayıs 1952'de Amerikan Klasik Araştırmalar Okulu (American School of Classical Studies) Atina Agorası'nda yaptığı kazılarda mermer üzerine yazılı Tiranlığa Karşı Yasa'yı gün ışığına çıkardı. Bu yasa MÖ. 337/6'da Phrynichos'un arkonluğu sırasında Peiraieus'lu Eukrates tarafından önerildi ve nomothetai tarafından onaylandı.

Arşiv Numarası: 2008.19.0002. Title: Law against Tyranny with a relief of Democracy crowning Demos (the people of Athens), 337/6 B.C.

References: Publication: AgoraPicBk 4 (1960) Image: 2007.01.0967 (LCT-148) Object: I 6524

Kaynak: Kaynak: Law against tyranny

http://www.agathe.gr/democracy/marble_stele.html

Eukrates Tiranside (Tiran Katliamı) Yasası

“Phrynichos'un Arkonluğunda Ameinias oğlu Chairestratos'un sekreter olduğu Leontis'in dokuzuncu prytany'sinde; Proedroi'den Aixone'lu Menestratos, konuyu oylamaya sundu; Peiraeus'tan Aristodimos'un oğlu Eukrates Nomothetai [yasa koyucular] tarafından karara bağlanması için bu yasa tasarısı teklifini gündeme getirdi; yasaya göre herhangi biri tiranlık için Demos'a karşı ayaklanırsa veya tiranlığın kurulmasına katılırsa veya Atinalıların Demos'unu veya Atina'daki demokrasiyi devirirse, kim olursa olsun bunlardan herhangi birini yapamı öldürürse suçsuz olacaktır. Areopagos'tan [Yüksek Mahkeme] Konsey Meclis Üyelerinden herhangi birinin - eğer Demos veya Atina'daki demokrasi devrilmişse - Areopagos'a çıkmasına veya Konseyde oturmasına veya herhangi bir konuda müzakere etmesine izin verilmeyecektir. Areopagos Meclis Üyelerinden herhangi biri - Demos veya Atina'daki demokrasi devrilmiş - Areopagos'a gider veya Konsey'de oturur veya herhangi bir konu hakkında müzakere ederse, hem kendisi hem de soyu medeni haklardan mahrum edilecek ve mallarına el konulacak ve Tanrıça'ya ondalık bir pay verilecek. Konsey sekreteri bu yasayı iki mermer taş sütun üzerine yazacak ve bunlardan birini Areopagos'un girişinin yanına, yani birinin Bouleuterion'a girdiği yerin yakınına, diğerini Ekklesia'ya yerleştirecektir. Taş üzerine yazım işi için Demos'un saymanına, Demos tarafından harcanabilecek paralardan 20 drahmi verilecektir.

Kaynak: Law against tyranny http://www.agathe.gr/democracy/marble_stele.html

Metnin tercümesi Coşkun Can Aktan tarafından yapılmıştır. Bkz.Kırdım, 2020.

Kararname'nin Türkçe'ye tercümesinde anlaşılabilirlik açısından bazı kısaltmalar ve düzeltmeler yapılmıştır.

TİRANLIĞA KARŞI YASA METNİ

Law against Tyranny

Tarih: MÖ. 337/6

In the archonship of Phrynichos (337/6), in the ninth prytany, of Leontis, for which Chairestratos son of Ameinias of Acharnai was secretary. Of the presiding committee Menestratos of Aixone was putting to the vote. Eukrates son of Aristotimos of Piraeus proposed: for the good fortune of the Athenian People, the lawmakers shall decide: if anyone rises up against the People for a tyranny or joins in establishing a tyranny or overthrows the Athenian People or the democracy at Athens, whoever kills anyone who does any of these things shall be without guilt; and it shall not be permitted for the councillors of the Council of the Areopagos, if the People or the democracy at Athens have been overthrown, to go up to the Areopagos or to sit in session or to deliberate about anything; but if, when the People or the democracy has been overthrown at Athens, any of the councillors of the Areopagos go up to the Areopagos or sit in session or deliberate about anything, he shall be deprived of citizen rights, both he and his descendants, and his estate shall be public property, and a tithe for the goddess; and the secretary of the Council shall inscribe this law on two stone stelai and set up one at the entrance to the Areopagos as one goes into the Council chamber, the other in the Assembly; and for inscribing the stelai the treasurer of the People shall give 20 drachmas from the People's fund for expenditure on decrees.

Kaynak:

Attic Inscriptions Online (AIO), Tercüme: Stephen Lambert

<https://www.atticinscriptions.com/inscription/IGII31/320>

Troya Tiranside (Tiran Katliamı) Yasası

1) Her kim bir tiranı, bir oligarşi liderini veya demokrasiyi yıkan birini öldürürse, eğer bunu yapan kişi bir vatandaş ise, ya hemen o gün ya da bir gün sonra, [yaklaşık 33 kilogram ağırlığında olan] bir talent gümüş alacak ve dēmos onun bronz bir heykelini dikecektir. Yaşadığı süre boyunca, [topluluğun sembolik merkezi olan] prytaneion'da ücretsiz yemek hakkı olacak, yarışmalarda ön koltuk onun ismine tahsis edilecek ve her gün iki drahmi alacaktır. Eğer katil özgür bir yabancı olursa, ona aynı şeyler verilecek, vatandaşlık hakkı tanınacak ve istediği topluluğa ("tribes") katılmasına izni verilecektir. Eğer katil bir köle olursa, haklarına sahip olmasına izin verilecek, kanunlara uygun olarak yönetime katılabilecek, hemen o gün ya da ertesi günü polis tarafından kendisine otuz mina [bir mina yüz drahmi olacak şekilde] verilecek ve yaşadığı süre boyunca her gün bir drahmi alacaktır.

(4) Eğer askerlerden biri bir tiranı, oligarşi liderini ya da demokrasiyi yıkan birini öldürür ve ardından şehirde demokrasiyi kurarsa, bu kişi yaptıkları nedeniyle cezalandırılmayacak ve şehirden bir talent gümüş alacaktır.

(9) Eğer -bir tiranlık veya oligarşi sırasında- makam sahibi olarak hizmet eden birisi bir diğerini öldürürse, idam için oy kullananların tümü katil kabul edilir ve Troya yeniden demokratik olarak yönetilmeye başladıktan sonra her zaman bu kişi hakkında dava açılabilir. Oyumu bu şekilde kullanan birisi yargılamadan kaçmak için sürgüne giderse, kendisi ve çocukları haklarından mahrum olacaklar ve sürgüne gideceklerdir. Cinayetin üstü evlilik veya para yoluyla örtülemez. Eğer öyle olursa, bu kişiler de aynı cezaya çarptırılır.

(10) Bir tiran ya da bir oligarşi lideri ya da onların adına hareket bir başkası, arazi, ev, sürrü ya da köle veya herhangi başka bir şey satın alırsa, [satın alınan ürünler] satıcılarına iade edilir.

(11) Bir oligarşi sırasında, eğer birisi yasaları kötüye kullanarak [bir tiiir halka danışma organı olan] boulē'ye veya diğer yönetim organlarına seçilirse, [...] seçim geçersizdir ve bunu gerçekleştiren kimse oligarşinin lideriymiş gibi ceza çekecektir.

(12) Her kim bir tiran veya oligarşi lideri olur, [...] bir ayaklanmaya katılır veya demokrasiyi ortadan kaldırırsa, nereye kayıt edilmiş olursa olsun -rahipler listesi, adak verenler listesi, mezar taşı fark etmeksizin- isimleri her yerden kaldırılacaktır [...]

Kaynak: Teegarden, David, Death to Tyrants!: Ancient Greek Democracy and the Struggle against Tyranny, Princeton University Press, Princeton, 2013. S. 61,63.

Metnin tercümesi Ş. Eray Kırdım tarafından yapılmıştır. Bkz.Kırdım, 2020: 134.

Kaynaklar

Adams, J. 1787. “Defence of the Constitutions of Government of the United States” 1787 Works 6:130--31, 206—8

<https://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/v1ch18s17.html>

Adams, J. P. “ Ostracism in Athens”, Greek and Roman History,
<https://www.csun.edu/~hcfl1004/ostracis.html>

Ağaoğulları, M.A. 2011. Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler, 5. basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktan, C.C. ve İkinci, A. (Ed.) 2021. Anayasal Demokrasilerde Görev Süresi Sınırlaması, Ankara: Astana Yayınları.

Aktan, C. C. ve Yay , S., 2021. "Kleroterion: Antik Yunan'da Kayırmacılık ve Kollamacılığı Önlemeye Yönelik Bir Sortisyon-Rotasyon Uygulaması", Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, c. 13, sayı. 1, ss. 1-19, Tem. 2021.

American School of Classical Studies

Bkz. <http://www.agathe.gr/>

Andocides. On the Mysteries, Minor Attic Orators in two volumes 1, Antiphon Andocides, with an English translation by K. J. Maidment, M.A. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd. 1968.

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0018%3Aspeech%3D1>

Aristoteles, 2019. Atinalıların Devleti, (Çev: Ari Çokona), İstanbul: T.İş Bankası Yayınları.

Aristoteles, 2017. Politika, 3.b. (Çev: F. Akderin), İstanbul: Say Yayınları

Brincat, S. K. 2008. ““Death to Tyrants’ The Political Philosophy of Tyrannicide-Part I”, Journal of International Political Theory, Yıl: 2008, Cilt: 4, Sayı: 2, (s. 212–240),

Bearzot, C. 2007. Political Murder In Classical Greece. *Ancient Society*, 37, 37–61.

Burns, J. H. 1951. "The Political Ideas of George Buchanan" [Review of The Powers of the Crown in Scotland: Being a Translation with Notes and an Introductory Essay of George Buchanan's "De Jure Regni apud Scotos," by C. F. Arrowood]. The Scottish Historical Review, 30(109), 60–68.

Cartledge, P. 2006. Ostracism in Ancient Greece. Online erişim: <http://www.historyandpolicy.org/papers/policy-paper-43.html>.

Day, E.H. 1940. "The Ethics of Tyrannicide". Theology. 1940;40(240):438-442.
Rouse, R. H., & Rouse, M. A. 1967. John of Salisbury and the Doctrine of Tyrannicide. Speculum, 42(4), 693–709.

Diodorus Siculus. Diodori Bibliotheca Historica, Vol 1-2. Diodorus Siculus.
Immanuel Bekker. Ludwig Dindorf. Friedrich Vogel. in aedibus B. G. Teubneri.
Leipzig. 1888-1890.

Dunning, Wm. A. 1904. The Monarchomachs Political Science Quarterly, Vol. 19, No. 2 (Jun., 1904), pp. 277-301.

Dzelzainis, M. 2009. "The Ciceronian Theory of Tyrannicide from Buchanan to Milton", Études Épistémè [Online], 15 | 2009,
Online erişim: <http://journals.openedition.org/episteme/705>.

Ford, F. L. 1985. Political Murder: From Tyrannicide to Terrorism. By Franklin L. Ford Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Forsdyke, S. 2000. "Exile, Ostracism And The Athenian Democracy". Classical Antiquity, 19, 232–263.

Forsdyke, S. 2005. Exile, Ostracism And Democracy. The Politics Of Expulsion In Ancient Greece. Princeton: Princeton University Press.

Göze, A. 2011. "Onaltıncı Yüzyıl Düşünürlerinde Baskıya Karşı Direnme". İÜ. Hukuk Fakültesi Mecmuası, 34 / 1-4 (Temmuz 2011): 243-277.

Jinno, T. 2021. "Tyrannicide as an Act of Divine Justice: The Doctrines of Tyrannicide of John of Salisbury and Juan de Mariana". Christianity and Violence in the Middle Ages and Early Modern Period: Perspectives from Europe and

Japan, edited by Fernanda Alfieri and Takashi Jinno, Berlin, Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2021, pp. 63-78.

Kagan, D. 1961. "The Origin And Purposes Of Ostracism". *Hesperia*, 30, 393–401.

Kırdım, Ş. E. 2020. "Katiller Demokrasiyi Savunurken: Antik Yunan'da Tiran Katli Olgusunun Hukuki Dayanakları", *Hacettepe HFD*, 10(1), 2020, 108-149.

Kundakçı, D. 2018. "Atina Demokrasisi'nin Zayıf Karnı: Leitourgia, Sykophantēs Ve Ostrakismos Uygulamaları", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 13 (2018): 241-266

Kutlu, A. 2019. *Antik ve Modern Demokraside Siyasetin Kişiselleşmesi: Devlet Adamı Figürü, (Doktora Tezi). AÜ-SBE. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.*

Lavelle, B. M. 1988. A Note on the First Three Victims of Ostracism (Αθηναίων Πολιτεία 22. 4). *Classical Philology*, 83(2), 131–135.

Mill, J. S. 2009. *The Basic Writings Of John Stuart Mill: On Liberty, The Subjection Of Women And Utilitarianism.* New York: Classic Books.

Nederman, C.J. 1988. "A Duty to Kill: John of Salisbury's Theory of Tyrannicide," *The Review of Politics* 50, no. 3 (1988): 365–89.

Nepos, C. 2003. "Aristides ve Pausanias", (Çev: M.A. Kaya), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 13:1 . s. 105-110.

Ostwald, M. 1988. "The Reform Of The Athenian State By Cleisthenes". In: J. Boardman, N. G. L. Hammond, D. M. Lewis, & M. Ostwald (Eds.), *Cambridge Ancient History, Vol. IV, Persia, Greece and the Western Mediterranean c.525 to 479 BC* (2nd ed., pp. 303–346). Cambridge: Cambridge University Press.

Ostwald, M. 1955. *The Athenian Legislation against Tyranny and Subversion.* *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 86, 103–128. <https://doi.org/10.2307/283612>

Philochorus, Atthis (fragments) Greek and Roman history 323 - 30
B.C.<http://www.attalus.org/translate/philochorus.html>

Plutarch. Plutarch's Lives. (with an English Translation by. Bernadotte Perrin).
Cambridge, MA. Harvard University Press. London. William Heinemann Ltd.
1914. Online Erişim:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0007.024:7>

Plutarch: Lives of the noble Grecians and Romans, edited by Arthur Hugh
Clough,
Online: <https://www.gutenberg.org/ebooks/674>

Plutarkhos 2015. Theseus-Romulus -Paralel Hayatlar-, (çev. İ. Çokona), İstanbul:
İş Bankası Kültür Yayınları.

Raubitschek, A. E. 1951. "The Origin of Ostracism". American Journal of
Archaeology, 55(3), 221–229.

Reid, C. J., 2020. Thomas Aquinas on Tyrannicide . U of St. Thomas (Minnesota)
Legal Studies Research Paper No. 20-21, Available at SSRN:
<https://ssrn.com/abstract=3682237>

Rhodes, P. J. 2006. "Petalismos", in: Brill's New Pauly, Antiquity volumes edited
by: Hubert Cancik and , Helmuth Schneider, English Edition by: Christine F.
Salazar, Classical Tradition volumes edited by: Manfred Landfester, English
Edition by: Francis G. Gentry.
https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/*-e916070

Rhodes, P. J. 1992. The Athenian Revolution. In: D. M. Lewis, J. Boardman, J. K.
Davies, & M. Ostwald (Eds.), Cambridge Ancient History, Vol. V, The Fifth
Century B.C (2nd ed., pp. 62–95). Cambridge: Cambridge University Press.

Robinson, E. 2000. "Democracy in Syracuse, 466-412 B.C." Harvard Studies in
Classical Philology. 100: 189–205.
Lewis, C.T. and Charles Short 1879. A Latin Dictionary, Oxford: Clarendon
Press.

Rutherford, S. 1644. (1990) *Lex, rex, or, The law and the prince: A dispute for the just prerogative of king and people*. Edinburgh: Robert Ogle and Oliver & Boyd.
<https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A57975.0001.001?view=toc>

Şenel, A. 1970. *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Stylianou, P.J. 2010 “Syracusan Petalismos And Athenian Ekphyllophoria And The Use Of Leaves As Ballots?”,
https://www.academia.edu/39059368/Syracusan_Petalismos_and_Athenian_Ekphyllophoria_and_the_use_of_leaves_as_ballots?auto=download

Teegarden, D. A. 2013. *Death to Tyrants!: Ancient Greek Democracy and the Struggle against Tyranny*, Princeton: Princeton University Press.

Tridimas, G. 2016. “Conflict, Democracy And Voter Choice: A Public Choice Analysis Of The Athenian Ostracism”. *Public Choice* 169, 137–159.

Turchetti, M. 2009. « Regicide or Tyrannicide ? The ‘Assassination’ of Charles I in the Controversy Between Milton and Salmasius, with a Comparative Analysis of the Two Trials (1649 and 1660) », *Études Épistémè* [En ligne], 15 | 2009, mis en ligne le 01 avril 2009, consulté le 20 décembre 2021.
<https://journals.openedition.org/episteme/709#quotation>

Walzer, M. 1977. *Just and Unjust Wars*. Harmondsworth: Penguin

Wilde, O. 2017. *Reading Zindanı Baladı*, (Çev. O Baykara), İstanbul: Everest Yayınları.

Wingfield, T. C. 1998. “Taking Aim at Regime Elites: Assassination, Tyrannicide, and the Clancy Doctrine”, *22 Maryland Journal of International Law*, 287.
Available at: <http://digitalcommons.law.umaryland.edu/mjil/vol22/iss2/5>

Wyllie, R. 2018. “Reconsidering Tyranny and Tyrannicide in Aquinas's *De Regno*”, *Perspectives on Political Science*, 47:3, 154-160.

Yetiş, M. 2015. "Antik Atina'da Demokrasinin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos'un Tiranlığına". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 54.